

psykologi - meditasjon - kultur - samfunn

dyade

4/22

120 KR

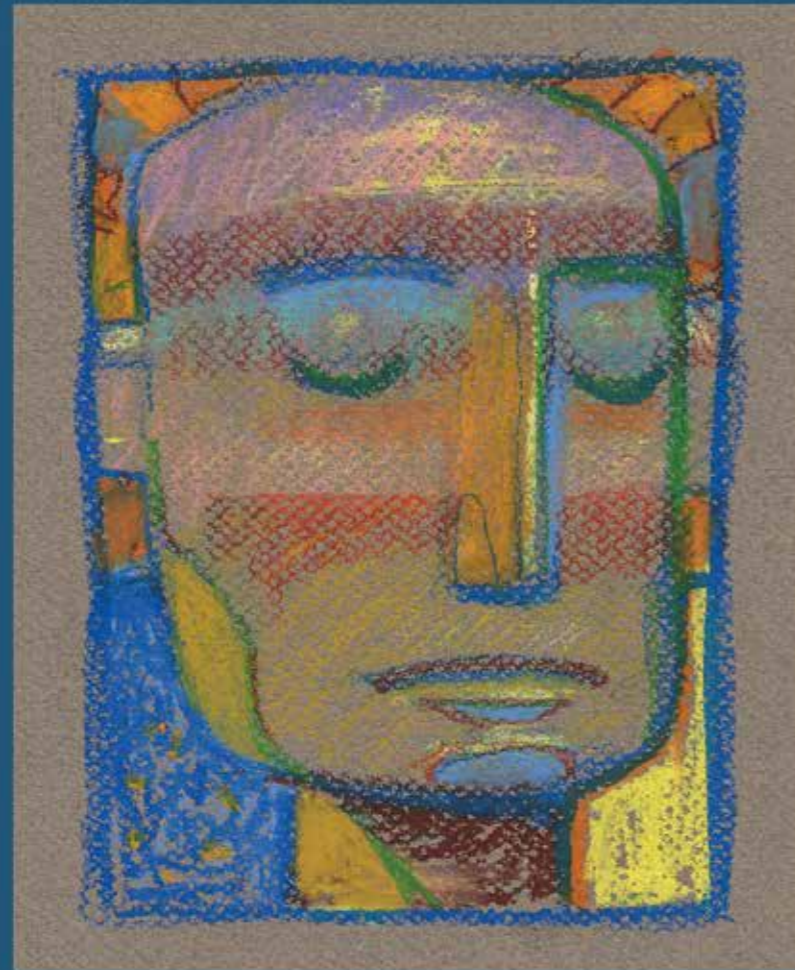
■ ACEM

FRIVILLIGHETENS
KÅR –

I FRIVILLIGHETENS
ÅR

Årgang 54

Stillhetens psykologi

Perspektiver på Acem-meditasjon

Red. Are Holen

Stillhetens psykologi må sies å være en klassiker. Siden førsteutgaven i 1976 er den trykket i over 40.000 eksemplarer. Det er Norges mest leste bok om meditasjon. I tillegg er den oversatt til svensk, dansk, spansk, engelsk, nederlandsk og kinesisk.

Dette er en grundig omarbeidet og utvidet utgave. To kapitler er helt nye; ett sammenligner ulike meditasjonsformer, og ett drøfter sentrale sider ved meditasjonsprosessen.

DYADE PRESS
dyadepress.com

INNHold | FRIVILLIGHETENS KÅR – I FRIVILLIGHETENS ÅR

2	Frivillighetens kår –
i frivillighetens år
<i>Leder</i>	38	Staten – den store hjelper
<i>Ole Gjems-Onstad</i>
4	Mellom stat og marked
<i>Eirik Jensen</i>	46	Den forsømte sektor
<i>Ole Gjems-Onstad</i>
14	Slutten på sivilsamfunnet
<i>Håkon Lorentzen</i>	50	Motivasjon og den
demokratiske kjernen i
frivillig arbeid
<i>Dag Jenssen</i>
24	Politisk nei til
grasrotfinansiering
<i>Ole Gjems-Onstad</i>	54	Acem – frivillighet i essens
<i>Ole Gjems-Onstad</i>
30	Frivilligheten i rør på Blindern
<i>Halvor Eifring</i>		

DYADE 4 2022 ÅRGANG 54

Medlem av Norsk Tidsskriftforening

Redaktør av dette nummer|Eirik Jensen Redaksjon|Turid Suzanne Berg-Nielsen Svend Davanger Eirik Jensen Christopher Grøndahl Dag Jenssen Halvor Eifring Vilde Drageset Haakensen Monika Wirkkala Redaksjonsekretær|Morten Wærsted Grafisk form|Karin Malmberg Foto forside|Shane Devlin Korrektur|Gunnhild Reistad Administrasjon|Acem sekretariat Redaksjonsråd|Ole Gjems-Onstad Carl Henrik Grøndahl Torbjørn Hobbel Are Holen Adresser|Postboks 2559 Solli, 0202 Oslo, Huitfeldtsgt. 49, 0202 Oslo Telefon|23 11 87 00 Bankgiro|6026 05 04048 Epost|dyade@acem.no Hjemmeside|dyade.no Trykk|Flisa Trykkeri Utkommer|4 ganger i året Abonnement for året 2022|kr 400 Løssalg|kr 120 ISSN|0332-5792 (trykt utgave) 0807-2736 (digital utgave) ISBN|978-82-91405-77-3

Leder

Frivillighetens kår – i frivillighetens år

Foto: Laura Shaw – Pixabay

Da Russland invaderte Ukraina i februar 2022, og 7,2 millioner ukrainske flyktninger plutselig flommet inn i tilgrensende land, våknet noe i den vest-europeiske sjelen.

Det er overraskende hvor bra det gikk: Flyktningene fikk transport, husvære, mat, klær, medisinsk bistand. Og de som stod for denne hjelpen de første månedene, var ikke primært de offentlige myndighetene, men *frivillige* krefter. Enkeltmennesker samarbeidet spontant for å hjelpe ukrainerne på flukt. Frivillige organisasjoner ga også avgjørende bidrag. Det har ligget en latent og ikke anerkjent styrke i det sivile samfunn som har stilt opp når krisen inntraff.

Det er ikke bare våre demokratiske institusjoner - stat og offentlige myndigheter - som er limet som holder vårt samfunn sammen. Vel så viktig er kraften i de utallige bånd mennesker knytter til hverandre gjennom sine mangfoldige former for frivillig engasjement.

Dugnad er også øvelse i demokrati. De nordiske landene skårer særlig høyt i demokratisk motstandskraft fordi vi har høy tillit til hverandre. Styrken i denne tilliten og motstandskraften har en viktig kilde i frivilligheten, som også står sterkt i Norden. Her kan vi inngå i relasjoner med andre helt etter hva vi selv blir enga-

sjert av – bygge våre egne bånd, finne våre egne engasjementer, utvikle og prøve ut gjensidig tillit gjennom erfaringene med samarbeid som frivillig aktivitet skaper, uten politisk overvåking og kontroll.

Frivillighetsmeldingen ser ut til å anerkjenne perspektivet: «*Frivilligheita er ein avgjerande bidragsytar i det demokratiske systemet som myndiggjer borgarane som politiske vesen.*»

I år er frivillighetsåret. Det har den forrige regjeringen bestemt, og den nåværende søkt å følge opp. Så hvordan står det til med frivillighetens kår i frivillighetens år?

«*Frivilligheten var viktig for å håndtere koronaviruspandemien og er viktig for å inkludere flyktninger,*» sa statsminister Jonas Gahr Støre da han hilste årsmøtet i Frivillighet Norge 1. juni 2022. Fagre ord. Men hvis frivilligheten er så viktig, hvorfor halverte den samme regjeringen Støre leder - plutselig, uten åpen drøftelse og debatt - fradragsretten for bidrag til frivillige organisasjoner? Det gjør frivillige organisasjoner mer økonomisk avhengige av velvilje fra bevilgende myndigheter. Eller av sponsing fra markedet. Begge kan bidra til å true frivillighetens egenart.

I det dette Dyade går i trykken, leser vi at Ap/Sp-regjeringen helt har fjernet statsstøtten til den frivillige dyrevernorganisasjonen

NOAH. NOAH har stilt seg svært kritisk til ulvejakt, pelsdyrnæringen og dyrevelferd, og Senterpartiet har en rekke ganger foreslått å fjerne statsstøtten. Selv om NOAH er den eneste organisasjonen som helt har mistet statsstøtten i dette budsjettet, avviser landbruksministeren at kuttet har med NOAHs standpunkter å gjøre. «*NOAH vil aldri smiske seg til økonomisk vennskap med noen regjering*» uttaler NOAHs leder. Rosverdig. Men regjeringen sender samtidig et klart signal: Er du for kritisk til hva vi står for, og ikke smisker, kan du måtte betale en dyr pris for det. «*Nå er det payback time*», som en kommentator skriver.

Frivilligheten er lett å rose i festtaler. Realitetene viser imidlertid at den er under press – fra myndigheter, fra byråkratisering, og fra markedet. Den virkelig uavhengige frivilligheten, som ikke på en eller annen måte er avhengig av det offentlige, eller av markedet, er kanskje i ferd med å forsvinne. Og med det kanskje også noe av limet som holder oss sammen. Dette Dyade ønsker å sette søkelys på disse og andre trekk ved frivilligheten i Norge – på noen av de barskere realitetene bak festtalene og de fagre ordene.

God lesing!
Eirik Jensen

Meld. St. 10

(2018–2019)

Melding til Stortinget

Frivilligheita – sterk, sjølvstendig, mangfaldig

Den statlege frivilligheitspolitikken

Eirik Jensen

Mellom stat og marked Frivilligheita i skvis

Frivilligheita er utsatt for klemkrefter fra to sider: fra det offentlege og fra markedet. Dynamikk fra begge sider truer med å redusere frivilligheita si egenart.

Når vi snakker om «frivilligheita», som i «frivillig sektor», eller «Frivilligheita si år», er det gjerne to litt ulike sider ved frivilligheita vi kan ha i tankene. Organisasjonar sies å vere «frivillige» når de ikke sikter mot økonomisk overskudd, men har et ideelt formål. Frivillige organisasjonar kan samtidig ha mange ansatte – som får lønn for sitt arbeid, som IOC-presidenten (se boks på neste side), og ikke arbeider utelukkende «frivillig». «Frivillig» peker samtidig på en motivasjon den enkelte kan ha for å arbeide for en sak eller en organisasjon: ikke for å få lønn eller oppnå goder, men simpelthen fordi man har en interesse for eller et ønske om å støtte saken. Det er primært denne siden av frivilligheita – «frivilligheita i frivilligheita» om du vil, som er tema for denne artikkelen.

«DEN STATLEGE FRIVILLIGHEITSPOLITIKKEN»
La oss så begynne - med staten.

Kulturdepartementet ga i 2018 ut Stortingsmelding 10 med tittelen «Frivilligheita – sterk, sjølvstendig, mangfaldig. Den statlege frivilligheitspolitikken.» Stortingsmeldingen setter

opp grunnpremissar og hovedstrukturen i statens frivilligheitspolitikk. Den gir innsyn i en måte å tenke på om frivilligheita som både er gjennomgående og pregende for offentlegheita si syn, men også overraskende uproblematisk, og som vi skal se, forbausende motsetningsfull.

Tittelen på Stortingsmeldingen er lovende. Den varsler at den skal anerkjenne sentrale verdier ved frivilligheita: sjølvstendighet og mangfold. I tråd med dette utgangspunktet begynner meldingen med å slå fast et grunnpremiss for det offentleges forhold til frivilligheita: det frivilliges autonomi. Det er ikke det offentlege som skal styre frivilligheita. Frivilligheita skal i stedet styre seg selv:

«Frivilligheita er ein stad for innverknad og samfunnsdeltaking. Frivilligheita er ikkje eit supplement til offentleg verksemd. Ho er ein grunnleggjande del av livet og verket til menneska og eit fundament i eit godt samfunn. Frivilligheit skapar engasjement, fellesskap, inkludering og kulturell og demokratisk innsikt....»

Den norske dugnadsånden som tradisjonelt har vært en sentral del av vår nasjonale identitet, er i dag på retur.

Eit grunnleggjande prinsipp for frivilligheitspolitikken er sjølvstendet til frivilligheita. Det er ikkje staten som set måla for frivilligheita – det gjer frivilligheita sjølv.»

Den som er opptatt av selvstendigheten i frivilligheten, roper «Bravo!». Men bravo-ropet forstummer. For like etter at meldingen slår fast premisset om det frivilliges selvstendige egenverdi og autonomi, erklærer den at staten skal støtte opp om frivilligheten gjennom tilskudd. Det virker i utgangspunktet prisverdig, og ikke i strid med frivillighetens autonomi. Men: Når begrensede midler skal fordeles, er det ikke til å unngå at staten likevel styrer – gir lite eller ingenting til noe, mer eller svært mye til annet, og stiller vilkår for at mottakere skal kunne få. Meldingen er naturligvis innforstått med det, og er helt klar på at tilskuddene fra staten skal baseres på statens frivillighetspolitiske mål og prioriteringer (og ikke frivillighetens egne):

«Staten støttar opp om frivillig sektor gjennom tilskot, enkel og gjennomsiiktig tilskotsforvaltning og ein heilskapleg, føreseieleg og koordinert politikk.

Det er eit mål for staten å leggje til rette for ein aktiv og berekraftig frivillig sektor som held ved lag og aukar innsatsen og aktiviteten sin. Klare frivilligheitspolitiske mål på prioriterte område skal bidra til dette.»

Så skal altså ikke frivilligheten styre seg selv. Den skal støttes gjennom tilskudd fra staten, som skal styre etter statens egne frivillighetspo-

litiske mål, som ikke nødvendigvis er de samme som frivillighetens egne.

Det er tankevekkende at disse utsagnene – om frivillighetens selvstendighet, og om at staten skal styre frivilligheten etter sine mål - som etter min mening er klart motsetningsfulle, ja nesten paradoksale, kommer allerede innledningsvis i en formentlig gjennomtenkt og gjennomarbeidet stortingsmelding.

Mange ønsker å sole seg i lyset som ordet *frivillig* utstråler. I Aftenposten nylig kunne vi lese om IOC-president Thomas Bach: *«IOC dekker presidentens utgifter, som beløp seg til 376.000 dollar (3,6 mill. kr.) i 2021. Dette beløpet inkluderer 275.000 euro (2,8 mill. kr.) i en årlig avtalt kompensasjon. I tråd med tidligere praksis, så betaler IOC [dessuten] 165.000 dollar (1,6 mill. kr.) for å dekke inntektsskatt relatert til presidentens aktiviteter i Sveits i 2021». Ikke desto mindre skriver IOC: «Akkurat som alle IOC-medlemmer, så er presidenten **en frivillig**.»*

DEN RETTSLIGE FORANKRINGEN AV FRIVILLIGHETEN

Det frivilliges egenverdi og autonomi er bl.a. forankret i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen – EMK – som binder den norske stat.

ARTIKKEL 11 Møte- og foreningsfrihet 1.

Enhver har rett til fritt å delta i fredelige forsamlinger og til frihet til forening med andre, herunder rett til å danne og slutte seg til fagforeninger for å verne sine interesser.

NRK - "Lille Lørdag" - Bård Tufte Johansens parodi på "Gerhardsenungdommen" og dugnad.

Prinsippet ligger til grunn for ethvert samfunn som ikke vil styre absolutt alt. Hvor stor den autonome sfæren skal være, vil variere fra land til land. Men at det skal være et autonomt område hvor borgerne kan bedrive egenaktivitet uten styring eller kontroll fra det offentlige, er grunnleggende, i alle fall for demokratier.

Frivillighetsmeldingen innskrenker da heller ikke forsamlingsfriheten, eller borgernes rett til frivillig å inngå forening med andre. Så langt, så godt. Men realitetene ligger ofte gjemt under fine ord.

GERHARSDEN-UNGDOMMEN

Den norske dugnadsånden som tradisjonelt har vært en sentral del av vår nasjonale identitet, er i dag på retur. Allerede på midten av 1990-tallet moret Harald Eia og Bård Tufte-Johansen oss i Lille Lørdag med treffende satiriske sketsjer om «Gerhardsen-ungdommen», som kledd i busserull og knickers tilbød borettslag dugnadshjelp. Tilbudene fikk liten respons. Allerede da var dugnadsånden som preget norsk mentalitet frem til og med 1950-tallet, i ferd med å bli en anakronisme, ja, for Eia og co så avleggs at den var blitt komisk.

Når dugnaden er på retur, må det økonomiske midler til for å drive frivilligheten. Penger.

Meldingen innleder – igjen prisverdig – med å fremholde at offentligheten vil legge til rette for at frivillige organisasjoner kan finansieres gjennom tilskudd fra private:

Regjeringa villeggje til rette for at frivilligheita kan skaffe seg midlar frå andre kjelder som privatpersonar og næringsliv.

Frivillighetsmeldingen innskrenker altså ikke borgernes rett til å finansiere frivillige foreninger med egne midler, men vil også uttrykkelig legge til rette for dette.

Men igjen: bak vakre ord ligger tyngre realiteter. Utgangspunktet er at finansiering fra private kilder vil måtte skje med allerede beskattede midler. Sagt i klartekst, innebærer det at dersom jeg som privatperson ønsker å bruke kr 100,- av min skattepliktige inntekt til å finansiere en frivillig organisasjon, må jeg først tjene kr 200,- og så betale inntektsskatt – hvor marginalsatsen er ca. 50%. Konsekvensen er at hver krone jeg gir

Skal man få tilskudd fra det offentlige, må den frivillige organisasjonen realisere de politiske målene som staten selv har satt for slike tilskudd...

til frivillige organisasjoner, har staten allerede tatt en krone i inntektsskatt i forkant. (mer om dette i Ole Gjems-Onstads artikkel «Politisk nei til grasrotfinansiering» i dette Dyade).

DET SKAL VÆRE ENKELT – Å SØKE STØTTE FRA DET OFFENTLIGE

Men det er ikke bare beskatning av midler som går til frivillige organisasjoner som gjør at statens rolle i forhold til frivilligheten blir forbedret og tvetydig. Meldingen sier uttrykkelig at den ønsker at det også skal være enkelt for frivillige organisasjoner å søke offentlig støtte.

Det skal vere enkelt å drive ein frivillig organisasjon. Det skal vere enkelt for frivilligheita å søkje, ta imot og rapportere på offentleg støtte. Effektiv forvaltning og digitalisering er blant verkemidla for å oppnå forenkling.

Uttalelsen er tankevekkende: at det skal være enkelt å drive en frivillig organisasjon, er nærmest ensbetydende med at det skal være enkelt å søke og ta imot offentlig støtte.

Dette gjør at «frivilligheten» i det frivillige kan bli innsnevret, på flere måter.

IKKE ALLE KAN FÅ

Pengesekken i det offentlige er enorm. Frivillige organisasjoner vil i utgangspunktet også ha et sterkt ønske om å motta tilskudd fra denne uten sammenligning største finansieringskilden; offentlige midler til å bygge fotballstadioner (tomt til fotballklubben Vålerenga på Valle Hovin til en verdi av cirka 700 millioner kroner

som klubben fikk kjøpe av Oslo kommune for én krone), bidrag gjennom NRK til TV-aksjonen og Operasjon Dagsverk, skitrekking, småbåthavner, klubblokaler, vern av kulturminner, til musikklivet, idrett, ja til alle slags gode frivillige aktiviteter og formål.

Men her som ellers gjelder at noen får, andre ikke. Skal man få tilskudd fra det offentlige, må den frivillige organisasjonen for det første realisere de politiske målene som staten selv har satt for slike tilskudd (jf stortingsmeldingen), og for det andre overbevise staten om at den gjør nettopp det, og helst enda bedre enn konkurrerende søkere. Når staten gir tilskudd, gir den dermed samtidig insentiver. Og det offentliges andel av finansieringen av frivilligheten er betydelig, selv når det tas hensyn til alt det frivillige (og dermed ikke skattepliktige) arbeid som gjøres i frivillige organisasjoner: loppemarkeder, juletre salg, dugnader.

Når den offentlige pengesekken er så stor og tiltrekkende, får den automatisk en oppmerksomhetsdreierende virkning. Den fungerer som en honningkrukke på en bjørn. Bjørnen blir opphisset og opptatt av honningen, og kan risikere å miste oppmerksomheten på annet. Organisasjonen blir tilsvarende mer og mer opptatt av hva som skal til for å kvalifisere til pengestøtte fra det offentlige. Faren er at også den blir mindre opptatt av å ivareta sin egenart, selvstendighet og særegne identitet i frivillighetsmangfoldet.

Her er det ikke nok å lese kriterier og sende inn søknader. Det er sterk konkurranse om de offentlige midlene. Har man kunnskap fra feltet, er man åpenbart en ressurs for en frivillig organisasjon

Når den offentlige pengesekken er så stor og tiltrekkende, får den automatisk en oppmerksomhetsdreierende virkning.

som vil hente penger fra det offentlige. De frivillige organisasjonene som ønsker å vokse, vil da være tjent med å ansette slike ressurspersoner som konsulenter eller ledere. Har man gode relasjoner innover i statlige eller kommunale organer, vil det naturligvis også være ettertraktet. Man må ha kunnskap om hvordan de som deler ut pengene tenker, hvilke argumenter og hvilke fortellinger som påvirker dem til å ville bevilge penger nettopp til din organisasjon.

Men det er ikke bare kunnskap og kontakter til det offentlige som er viktig. Alle vet at politikere er opptatt av det som er på dagsorden – det publikum, velgerne, er opptatt av. Byråkrater tar signaler derfra. Skal organisasjonen vekke interesse hos de som bevilger, må den derfor markere seg offentlig, og helst på en måte som vekker sympati. Kunnskap fra dette feltet blir dermed også ettertraktete ressurser. Mediekonsulenter. Pressefolk. Lobbyister. Den frivillige organisasjonen trenger mye ekspertise om alt dette. Selv om det etter festtalen (Stortingsmeldingen) skal være «enkelt» å søke penger, er det ikke sikkert det er like enkelt å få dem.

Denne logikken gjør at frivillighetens karakter som primært frivillig gradvis presses til å endre karakter. Den risikerer å måtte gjennomgå et gradvis hamskifte hvor den også kan miste sin sjel – dvs. sin selvstendighet og autonomi – i dansen etter offentlige tilskudd.

Frivillighet Norge er en paraplyorganisasjon for frivilligheten i Norge. Organisasjonen tilbyr kurs som skal hjelpe frivillige. Forleden sendte Frivillighet Norge ut en epost med kurstilbud, bl.a. som følger:

Kurs i politisk påvirkning

Hvordan blir ting bestemt og hvordan kan din organisasjon påvirke? Kurs i politisk påvirkning handler om hva som bestemmes på Stortinget og i regjeringen og hvordan. Her får du tips og triks til hvordan din organisasjon kan jobbe for gjennomslag for deres saker.

Innhold:

- **Stortinget og regjeringen:**
- Hvem gjør hva?
- Hvordan blir ting bestemt?
- **Lage en plan for politisk påvirkning:**
- Hva er lurt å vite?
- Hva er lurt å gjøre?

Sted: Frivillighet Norges lokaler, 1 etg. Øvre Slottsgate 2b.

Tid: 3.mai kl 12-15

Målgruppe: for kommunikasjonsrådgivere og politiske rådgivere som jobber med politisk påvirkning

Pris: 750 kr for medlemsorganisasjoner, 1000 kr for ikke-medlemmer av Frivillighet Norge

Vi serverer lunsj fra kl.1200. Faglig innhold starter fra 12.30.

[Meld deg på her](#)

Behovet for slike kurs er åpenbart: Så avhengige som frivillige organisasjoner er blitt av velvilje fra politikerne, er kunnskap om hvordan man kan påvirke dem potensielt avgjørende for om man har livets rett.

Faren er at organisasjonens jakt etter penger går på bekostning av dens frivillige karakter.

MARKED

Så til markedet. Kanskje organisasjonen ikke ønsker å bli finansiert av offentlige midler, med de bindingene det kan skape. I stedet henvender organisasjonen seg til allmennheten. Men det er det mange organisasjoner som gjør. Også her er det kamp om beinet. Så gjelder det å henvende seg på en måte som treffer, og som genererer inntekter. Organisasjonen må markedsføre seg i konkurranse om begrensede midler.

Er du opptatt av dyrevelferd, kan du google etter dyrs rettigheter. Da lander du sannsynligvis på hjemmesiden til NOAH – organisasjon for dyrs rettigheter. Landingssiden du kommer inn på, forteller imidlertid ikke om hva NOAH er, men ber om penger: (se oppslag motsatt side).

Synes du at organisasjonen er for pengefokusert, kan du i stedet søke etter Dyrevernaliansen. Da møter du denne siden: (se oppslag motsatt side).

Jaget etter penger preger ikke bare disse, men også mange andre frivillige organisasjoner. De ansetter markeds- og bidragskonsulenter som har som oppgave å sørge for organisasjonens finansiering.

Faren er at det her kan bli en glidende overgang fra det ideelle til det kommersielle, eller i alle fall at organisasjonens jakt etter penger går på bekostning av dens frivillige karakter. NOAHs Facebook-budsjett må være betydelig. Stadig minnes vi gjennom NOAHs Facebook-annonser om overgrep mot dyr - at ulv skytes, eller at hunder som har bitt andre, skal avlives. Etter nyheten kommer budskapet: Støtt NOAH med penger.

OGSÅ FRIVILLIGE TELLER LIKES

Det er lett å ha sympati med sakene NOAH legger ut på Facebook – og lett da å åpne lommeboken. NOAHs Facebook-satsing er imidlertid ikke bare finansiering, men også en kontinuerlig meningsmåling. Det er ikke bare følsomme tenåringsjenter som teller likes – det gjør også organisasjoner som markedsfører seg gjennom Facebook. Hvilke saker får flest klikk? Hvilke saker genererer mest pengestøtte? Uten dyp analyse er det vanskelig helt å fri seg fra mistanken om at jakten etter penger i stadig større grad kan komme til å prege organisasjonen, til foretrekkelighet fra det opprinnelige formålet. (Hjemmesiden til NOAH viser at NOAH har egen Presse- og informasjonssekretær, designansvarlig og filmansvarlig. Hvem som koordinerer deres Facebook-satsing er ikke lett å se – dette kan godt være outsourcet. Hjemmesiden til Dyrevernaliansen opplyser at de har to ansatte kommunikasjonsrådgivere, en ansatt politisk rådgiver, en kommunikasjonskonsulent og en digital markedsfører.)

Jakten på penger i konkurranse med andre i et marked kan på denne måten gradvis og snikende kvele organisasjonens egenart og preg som frivillig organisasjon, og transformere den til en profesjonell lobbyorganisasjon. Ikke nødvendigvis noe galt i det. Det er prinsipielt mindre betenkelig – mindre frihetsinnskrenkende - at frivillige organisasjoner henvender seg til private for å få finansiert sine aktiviteter, enn at det offentlige styrer frivilligheten gjennom sine bevilgninger. For det er et mangfold av potensielle givere blant private, men bare en offentlig-

<https://www.dyrsrettigheter.no/> – NOAH

<https://dyrevern.no/> – Dyrevernaliansen.

Pengebehovet løses ikke lenger gjennom egenaktivitet, men gjennom eksterne kilder.

het. Men det ligger her en fare for at organisasjonens prioriteringer gradvis og umerkelig glir over til å bli styrt av hva som genererer mest støtte – likes og bidrag – fra markedsføringen. Organisasjonen kan gradvis får et mer populistisk og i dypere forstand konvensjonelt preg – hvor det er det som genererer støtte, og ikke det organisasjonen dypest sett står for på selvstendig grunnlag, som får innflytelse. Det kan kreve en sterk rygg å stå imot. Ikke umulig, men unektelig krevende.

DUGNAD – ER OGSÅ NOE HERK

Dugnadsånden er en tenkemåte. Vi ser et behov som best kan løses kollektivt. Vi bretter opp ermene og samarbeider om å løse behovet – bygge grendehuset, pusse opp klubblokalene, skaffe penger gjennom loppemarked og lotteri til den nye gressmatten på fotballbanen eller retrett-stedet for meditasjon.

Men tanken melder seg: Det kan være trivelig å være sammen med naboen eller klubbmedlemmene på dugnad. Men det er jo også noe herk. Og burde ikke egentlig det offentlige dekke dette behovet? Er ikke fritidsaktiviteter for barn og ungdom nettopp en del av det offentliges ansvar – del av velferdsstatens domene?

Kan ikke klubben i stedet søke om pengestønad? Og så var det dette med trening da. Ja – barn og ungdom kan vel trene på klubbhuset. Men voksne vil heller trene på treningsstudio – det er da mye mer effektivt.

Og har du en pøse som også har ambisjoner, så gjelder det å skaffe riktig utstyr. Slikt koster

også penger – men så har vi da også råd til det? Ikke nødvendig å måtte stille opp på loppemarked. Kanskje enda lettere å kjøpe seg ut av forpliktelsene?

Slik samvirker det offentliges budskap om at din og dine omgivelers velferd og interesser er et offentlig anliggende, og den kommersielle sfærens tilbud om å tilfredsstillere det meste gjennom konsum, til å velge andre løsninger enn frivillig innsats. Løsningen på pengebehovet, og etter hvert organisasjonens andre behov – løses ikke lenger gjennom egenaktivitet, men gjennom eksterne kilder.

En tradisjonell tanke er at velferd fra det offentlige, og velferd gjennom konsum, er prinsipielt ulike. Offentlig velferd får man uten betaling, mens konsum må man betale for. Men de har det til felles at de tilfredsstillere et ønske eller et behov gjennom at aktøren får en ytelse utenfra. Motsatsen – som er sentral i frivilligheten – er egenaktiviteten: tilfredsstillere av ønsket eller behovet skjer ved at aktøren selv er aktiv, sammen med andre. En overgang fra egenaktivitet til eksterne løsninger på organisasjoners eller den enkeltes behov kan være fremmedgjørende: løsningen kommer utenfra, ikke gjennom medlemmenes frivillige innsats. På denne måten klemmer det offentlige, og markedet, fra hver sin side.

DET FRIVILLIGES EGENVERDI

Er det så farlig? Om du kan hente langt mer penger, og bygge opp organisasjonen til å bli noe langt større og mer effektivt, gjennom offentlig støtte, eller ved å etterligne kommersielle

Foto: Annie Spratt – Unsplash

organisasjoner gjennom reklamekampanjer – hva taper man med det?

Tapet fornemmer man ved å kontemplere over det frivilliges egenverdi. I våre liv knytter vi mye mening til arbeidslivet, hvor vi bytter vårt arbeid mot penger. Andre behov tilfredsstilles gjennom det offentlige – skole, helse, velferdstilbud. Men for mange gjenstår et ønske om å drive med noe som er meningsfullt i seg selv, og som man selv bidrar til å bygge opp og utvikle, på premisser som deles med andre i frivillig samarbeid. Alt er ikke bare jobb, konsum, penger og offentlige goder. Tilværelsen ønsker noe mer - av i alle fall en del av oss.

For noen knytter engasjementet seg til hobbyer: Hund, katt, akvarier. Idrett, friluftsliv. Strikking, syng, bridge, lokalforeningen. Andre finner mening i å hjelpe sine medmennesker – de som strever med alkohol- eller

rusproblemer, er ensomme, osv. Atter andre ønsker å delta i meningsbærende aktiviteter, som i Acem – livssyn, meditasjon, psykologisk vekst. Dette mangfoldet av interesser og orienteringer i det frivillige avspeiler noe av det grunnleggende mangfoldige i mennesket – våre høyst ulike interesser og engasjementer. (Min sjef på jobben lo da jeg skulle på meditasjonsretrett, og sa: Ja, man kan jo bruke fritiden sin til mye rart! Selv hadde han vært ivrig amatørjakkspiller i sin ungdom – men det var det ingen grunn til å le av!)

Stortingsmeldingen treffer klokkerent når den nettopp understreker at frivilligheten i sin grunnleggende essens nettopp må være frivillig – styre og prioritere og organisere seg selv, nedenfra. Forvitret denne egenarten i klemkreftene fra stat og marked, er det noe grunnleggende verdifullt som går tapt. Vil jeg mene.

Håkon Lorentzen

Slutten på sivilsamfunnet

Vi satt på kafé, og det var her det hele startet.

Jeg skulle forklare Aziz hva «frivillighet» er, og hvorfor dugnad og frivillig arbeid er så viktig for oss nordmenn. Aziz kommer fra Afghanistan og har bodd noen år med familien sin i Norge. Barna går på skole og deltar i idrettslag og skolemusikk, der ord som «frivillighet», «dugnad» og «loppemarked» hyppig er i bruk. På loppemarkedet selger Aziz brukte ting sammen med andre foreldre. «Når de kaller det «dugnad» får vi ingen betaling», sier han. «Hva betyr «dugnad» og hvorfor må vi jobbe gratis?» Siden jeg har vært forsker på «frivilligheten» i mer enn tretti år, vil jeg prøve å gi et bilde av hva dette er for slags greie, og hvorfor vi nordmenn er så opptatt av dette fenomenet.

Men enkelt blir det ikke. Aziz er ikke helt fortrolig med de kulturelle rammene som omgir innfødte nordmenn. Han er ikke fostret opp på brunost, dugnad og folkeeventyr og har ikke gått i 17.mai tog siden han var liten. Når han kommer til noe han ikke forstår, trekker han gjerne veksler på tradisjoner han er kjent med fra Afghanistan. Aziz har lært at når noe er «frivillig» kan du velge det du vil. «Men alle foreldre må stille på loppemarkedet i skolekorpset, du kan ikke gjøre som du vil», sier han.

Jeg tenker at kanskje kan det være en idé å ta et skritt tilbake og trekke opp noen historiske linjer. Starte med staten, kanskje. «De fleste land har et apparat som har kontroll med militærvesen, helsevesen og annen infrastruktur» sier jeg, og Aziz nikker. «Så er det noe som befinner seg *utenfor* staten. Dette «noe» kan være etniske grupper eller religiøse grupper, stammer, slekt og familie og lokalsamfunn. Eller som i de nordiske landene: *Foreninger* som samler folk rundt noe de tror på eller noe de gjerne vil få til. I mange land kaller man det som er utenfor staten for *sivilsamfunnet*.

Felles for sivile grupper er at de tilfredsstiller et behov for tilhørighet, samtidig som de fungerer som plattform for aktiviteter. Å høre til, være forankret i noe utenfor seg selv, i noe som gir livet mening og som skaper sterke bånd og forpliktelser til andre, er et universelt behov. I Afghanistan har slekten, klanen og troen viktige roller som lim i samfunnet. I Norge er det ikke i første rekke etniske eller religiøse funderte grupper som skaper mening for folk.

Til gjengjeld har vi altså «frivilligheten». Et stort mangfold av foreninger som samler folk

Foto: Shane Rounceg – Unsplash

Frivilligheten er ikke-kommersiell; ingen kan tjene seg rike på andres arbeidskraft.

Foto: Jie Wang – Unsplash

rundt det de er opptatt av. Det finnes foreninger for nesten alt! Barna dine kan delta i skolemusikken og i idrettslaget. Du kan bli medlem av et politisk parti, en teatergruppe, et husflidlag, en miljøorganisasjon, en velforening eller en seilforening. Du kan selv velge hva du vil gå ombord i, og du kan slutte når du vil! Her kan du få demokratisk innflytelse, om du vil. Eller du kan bli støtte medlem og gi penger til et godt formål. Engasjerer du deg aktivt, kan du forvente å bli spurt om å jobbe frivillig for den gode sak. Da bidrar du med arbeidskraften din, uten å få betaling.

Frivilligheten er i prinsippet fristilt fra statsapparatet. Den bestemmer over seg selv gjennom demokratiske prosesser og målbærer grasrotas ønsker og interesser. Her kan du realisere deg selv, sammen med andre. Frivilligheten er ikke-kommersiell; ingen kan tjene seg rike på andres arbeidskraft. Frivilligheten hører hjemme i sfæren utenfor både staten og det profittsøkende markedet. En sfære som har mange navn: Sivilsamfunnet, tredje sektor, frivillig sektor, noen snakker også om ideell sektor.»

Jeg hører at dette lyder litt høystemt og idealistisk, og Aziz ser spørrende ut. «Er din frivillighet noe du er født inn i, noe du er villig til å kjempe og dø for?», spør han. «Tja, nei, det er vel ikke helt slik» sier jeg. «Moderne nordmenn liker *valgfrihet*. Enten vi går på kaffebar eller skal engasjere oss liker vi å velge noe som reflekterer meg og mine preferanser. Meningen med livet for oss nordmenn dreier seg ikke om å holde ut eller stå i et pliktforhold fra vugge til grav. Vi tror på den individuelle selvrealiseringen, og den forutsetter en frihet til å velge det som til enhver tid passer *meg best*.»

Aziz nikker. «Jeg hadde en mistanke om at det er sånn dere tenker», sier han. «Dere nordmenn tror på dere selv og deres egen lykke, lite annet. Hos oss i Afghanistan tror vi på livslange, moralske forpliktelser, slike er det få av her hos dere.

Og hvordan kan du si at frivilligheten ikke har noe med staten eller næringslivet å gjøre», spør han. «Holder ikke skolemusikken hus på skolen, og er ikke skolen offentlig? Jeg er med

Foto: AdobeStock

i idrettslaget, men jeg er jo medlem på IKEA og Esso også. Er IKEA og Esso foreninger? Har de medlemsmøter og loppemarked for å tjene penger? Nei, denne norske frivilligheten som dere skryter sånn av er det sannelig ikke lett å forstå».

«Kanskje har vi her i Norge et idealisert bilde av oss selv og vår egen frivillige fortrefelighet», sier jeg. «Det kan tenkes at terrenget har endret seg, mens kartet er uforandret. På papiret har vi klare linjer, mens virkeligheten er ofte sammensatt. Kanskje fortsetter vi nordmenn å insistere på vårt litt selvgode og idealiserte bilde av dugnadsånd og frivillighet».

DUGNADEN

Jeg forstår at det blir en utfordring å forklare Aziz hvor grenselinjene mellom staten, frivilligheten og markedssfæren går. Jeg starter med den norske *dugnadstradisjonen*. «Dugnaden», forklarer jeg, «har røtter tilbake til tidlig middelalder. Folk bodde spredt og kunne til tider trenge mer arbeidskraft enn de selv rådde over. Da kunne de innkalle naboene til *dugnad*, en ulønnet, felles arbeidsinnsats som kunne strekke seg over et par dager. Den som jobbet gratis for naboen hadde krav på å få samme innsats tilbake når behovet meldte seg. Slik oppsto et system av gjensidige forpliktelser der plikten fulgte familien eller gården.

Senere ble det vanlig med dugnader knyttet til bygging av vei, kai, kirkebygg og annen infrastruktur for bygdesamfunnet. Mange var

fattige, og framfor å leie arbeidskraft gjorde de jobben selv. Dermed ble dugnaden en kollektiv måte å få ting gjort på».

«Vi hjelper hverandre i Afghanistan også», sier Aziz, «så dette er vel ikke så spesielt for dere nordmenn?»

«Nei, det har du rett i», sier jeg. «I veldig mange land finner en kollektive arbeidsformer. Det særegne i Norge er at vi har ett begrep som rommer *alle* disse formene, nemlig dugnad, et ord som kommer av det gammelnorske *due*, eller mestre, klare».

«Men hvorfor kaller du loppemarkedet for en dugnad», spør Aziz. «I idrettslaget bygger vi verken kai eller veg?»

«Sant nok», sier jeg. «Over tid har dugnadstradisjonen gjennomgått to viktige forandringer. Rundt 1850 oppsto de første folkebevelgelsene. De var knyttet til verdier som språk, kultur, religion, arbeiderrettigheter, kvinnesak og avholdssak og sånt. Deltakerne organiserte dugnader når de skulle bygge forsamlingshus eller få til noe sammen. For dem var det ikke lenger bygda som var samlingspunktet, men *foreningen*. Slik fikk dugnadstradisjonen et nytt fotfeste, og ble et viktig verktøy for det framvoksende foreningslivet.

I våre dager er bygge-dugnadene på vei ut. Nå er *penge-dugnader* mer vanlig. Medlemmer selger doruller, arrangerer loppemarked, er parkeringsvakter, jobber som flyttesjauere, gjør vareopptelling og likende. Ingen får betaling, inntektene går rett i klubbkassa. Mange forenin-

ger har store utgifter, og pengedugnadene er en måte å skaffe penger i klubbkassa på.

I nyere tid har dugnaden gradvis revet seg løs fra de sosiale fellesskapene den var forankret i. Nå tenker mange at den ubetalte innsatsen jeg yter her eller der, på et vis er *min* eiendom. Jeg kan jobbe dugnad for hvem jeg vil, jeg kan gi bort mitt ubetalte arbeid til formål jeg vil støtte. Jeg kan jobbe gratis for et idrettsarrangement, jeg kan rydde plast i strandsonen, rydde en tursti, være leksehjelper eller besøksvenn uten å være medlem noe sted. Er jeg ungdom og vil på musikkfestival kan jeg jobbe dugnad én dag mot å få gratis billetter til festivalen den neste. Egen nytte som dugnads-drivkraft med andre ord.

Samtidig er dugnad blitt et honnørord for myndighetene. Vi trenger en dugnad for å få bukt med det ene eller det andre, sier politikerne. Da må hver og en være forberedt på å yte noe ekstra, stille opp for fellesskapet».

Aziz ser oppgitt ut. «Kan staten også rope *dugnad*, så strømmer folk til for å jobbe gratis?»

«Jeg forstår at du blir forvirret», svarer jeg. «Dugnad er blitt et moteord, når statsministeren snakker om «dugnad» er det fordi han – eller hun - vil at hele nasjonen, myndigheter, næringsliv og enkeltpersoner skal stå sammen som et «vi» og yte noe ekstra. Dugnad er en måte å påkalle *samfunnsånd* på, fellesskapsfølelse eller nasjonal identitet.

Men ekte dugnader dreier seg om en tidsbegrenset, kollektiv og ubetalt innsats i regi av et sosialt fellesskap. Det særegne her er det *tidsbegrensede* og det *samtidige*. Et ekstra løft sammen med de andre, med en definert begynnelse og slutt. Om du jobber som besøksvenn for Røde

LOPPEMARKEDET
fortsetter for fullt i
Bogstadveien 36

Kjempeutvalg med
alt du ikke lenger
finder i butikkene

10 nye kjempelass med lopper hver dag
ENORMT MED MØBLER, KLÆR ETC.

Man. 26 ~ ons. 28. april
kl. 12 ~ 20

ALT SKAL UT. PRISKUPP SISTE DAG!

arr. **ACEM**

Kors, parkeringsvakt for idrettslaget eller selger doruller for skolemusikken gjør du en frivillig innsats, men som strengt tatt ikke blir definert som dugnad».

«Jeg forstår fortsatt ikke at folk gidder å jobbe gratis for sånt som staten har ansvar for», sier Aziz. «For eksempel skolemusikken. Den holder til på skolen, og skolen er statens ansvar. Så hvorfor skal vi jobbe gratis for skolen?»

«Neste lørdag har skolekorpset loppemarked på skolen der jeg bor», sier jeg. «La oss møtes utenfor hos meg, lørdag formiddag, så skal vi se nærmere på hvordan loppemarkedet fungerer, og hvorfor folk «gidder å jobbe gratis», som du sier».

«OK,» sier Aziz, «vi møtes hos deg, neste lørdag».

LOPPEMARKEDET

Lørdagen etter treffer jeg Aziz som avtalt, og sammen går vi inn i skolegården. Her yrer det

Fra symaskinavdelingen i Acem loppemarked.

av folk, portene har nettopp åpnet og mange er tidlig ute for å gjøre et kjøp eller finne noe de trenger. Dørene er åpne, mange klasserom er fylt av lopper.

«Aziz, her ser du hvordan markedet er organisert i *stasjoner*» sier jeg. «Klær, leker, bøker, husholdningsartikler, sportsutstyr, data-tinger og lys/lamper er samlet på bestemte steder. Hver stasjon er bemannet med to-tre frivillige, foreldre med barn som spiller i skolekorpset. De jobber gratis og frivillig her lørdag og søndag. I tillegg må de hjelpe til med å ta imot og sortere lopper i flere uker før selve markedet. 50-60 mennesker er i sving her, til sammen er det en ganske formidabel innsats de legger ned.

På denne skolen har de hatt loppemarked to ganger i året de siste 40 – 50 årene. Rutiner og erfaringer går i arv fra én generasjon til neste. Hvert år henter en nye erfaringer om hva som er

rasjonell drift. Gradvis er loppemarkedet blitt et velfungerende maskineri der nye frivillige får tydelige beskjeder om hva som forventes av dem».

Sammen går vi inn i ett av klasserommene som er gjort om til kafé. «La meg spandere en kaffe og en vaffel på deg», sier jeg, «du må jo innrømme at dette er ganske fint. Her treffer folk naboer og kjente og får en prat. De unge i korpset steker vaffler og koker kaffe».

«Ja, det ser jo fint ut dette», sier Aziz, «men jeg lurar fortsatt på hvorfor folk har lyst til å jobbe gratis over så mange dager».

«La oss se nærmere på dugnadens *økonomi*», sier jeg. «Husk at skolekorpset er en egen forening som *ikke* er en del av skolen. Selv om korpset får låne lokaler her, må den skaffe inntektene sine selv. Før var det stort sett instrumenter og uniformer pengene gikk til. Men nå skal dirigent og instruktører ha lønn. Korpset har et årlig budsjett på drøyt en million kroner, og hovedtyngden av disse inntektene må de skaffe selv.

To gode loppemarkeder per år – helst på dager det ikke regner – gir til sammen 6 – 8 hundre tusen i inntekt som går rett i klubbkassa. Et grovt og unøyaktig anslag tilsier at uten disse inntektene hadde hver familie måttet betale rundt 10 000 kr *mer* for samme tilbud fra skolemusikken. Så denne frivillige innsatsen som jo er ulønnet, har likevel en stor økonomisk fordel for foreldrene.

Dessuten har loppis-inntektene en *utjevne*nde virkning. De skaper kollektive inntekter som gjør det mulig for alle å være med. Dersom medlemsavgiften ble hevet med flere tusen kroner per år, ville mange familier ikke hatt råd til å sende barna i korpset».

Frivillig entusiasme er avhengig av at de som går sammen deler en vi-følelse.

LOPPEMARKEDETS BEGRENSNINGER

«Dere tjener mye mer på loppemarkedene deres enn vi gjør hos oss,» sier Aziz. «I idrettslaget vårt må vi skru opp treningsavgiften og medlemskontingenten. For store familier blir det dyrt å ha alle barna med, selv om vi arrangerer loppemarked og selger doruller. Jeg synes at kommunen kunne hjelpe oss økonomisk, slik at alle barn kan få delta.»

«Her er du inne på noe viktig», sier jeg. «Mange frivillige lag og foreninger har utgifter som går ut over det klubbkassen kan makte. Selv med inntekter fra salg av doruller eller kioskvarene, loppemarkeder, julemarkeder med mer, kan det være vanskelig å dekke utgiftene til lokaler, trenere og instruktører, uniformer, drakter og så videre. Om du belaster medlemmene for hardt med dugnadsjobber og annet gratisarbeid risikerer du at de slutter.

Derfor henvender mange foreninger seg til stat og kommuner med bønn om støtte. Sånn har det vært lenge. Men de siste tiårene har myndighetene gitt stadig større tilskudd til frivilligheten. Støtten kommer som kontanttilskudd til drift og aktiviteter, redusert husleie og sånt. Stat og kommuner tar også driftsansvar for mange idrettsanlegg, her snakker vi om store beløp.

I tillegg betaler staten driftsutgiftene til de nasjonale og regionale paraplyorganisasjonene,

som det er mange av. *Norges Idrettsforbund* er ett eksempel. Idretten består av mer enn femti særforbund, mange har et eget, nasjonalt sekretariat, her trengs det midler til lønn og drift. Alt dette dekker staten.

Så du ser, Aziz, de aller fleste frivillige organisasjonene er tungt avhengige av en eller annen form for økonomiske tilskudd utenfra. Skulle for eksempel foreldrene til barn og unge i idretten selv ha betalt idrettens driftskostnader, hadde den frivillige idretten kollapset.»

FRIVILLIGHETEN OG FRAMTIDEN

Etter kaffe og vaffel vandrer Aziz og jeg ut av skolegården. «Ja, dette var jo fint» sier Aziz, «men har du noe tro på at frivilligheten vil overleve? Vil folk gidde å holde på med dette når den norske staten er så rik? Og det er så lett å kjøpe det en trenger? Og nordmenn er så fylt av seg selv?»

«Sannelig ikke godt å si», sier jeg. «De største truslene mot et levende og uavhengig sivil samfunn tror jeg dels kommer fra myndighetene og dels fra det som gjerne kalles «markedet», dvs. kommersielle krefter. La oss starte med myndighetene:

Velferdsstaten har alltid ønsket å ha kontroll over viktige sider ved folks liv. Det har den fått ved å flytte grensene for det som regnes som *faglige anliggende*. Etter 1960 har det skjedd en

sterk vekst i tallet på profesjonsutøvere. Både velferds-, helse-, kultur- og fritidsfeltet preges av profesjonalisering. Der profesjonene trenger inn, vil amatørerne nesten alltid bli borte. Offentlig velferdsekspansjon har en tendens til å overta aktiviteter som tidligere var et frivillig ansvar.

Nå vil myndighetene gjerne ha frivilligheten med for å løse store utfordringer. De siste årene har ønsket om å møte *eldrebølgen*, styrke *folkehelsen* og sikre *bærekraft* og skape *integrasjon* for innvandrere fått stor oppmerksomhet. For å nå sånne mål, vil myndighetene at frivilligheten skal bidra. For eksempel ved å trekke med innvandrere, få sofasliterne ut på tur, rydde plast i strandsonen og sånt. Og ta seg av de eldre, som det blir stadig flere av. Så samtidig som staten gir mer penger, har den også tydelige forventninger til hva den vil frivilligheten skal bidra med.»

«Er ikke det bra at frivilligheten kan bidra», spør Aziz. «Eller mister den selvstendigheten sin når den stiller opp for staten?»

«Det der er et vanskelig spørsmål», sier jeg. «Frivillig entusiasme er avhengig av at de som går sammen deler en *vi-følelse*. Noe de tror på, noe de deler og er villige til å ofre tid og penger for. En *sak*. Noen vil gjerne spille sjakk, andre spiller hardingfele eller fotball. Mange steder flyter *stedet* og *saken* sammen. Velforeninger, idrettslag og bygdelag har lokalsamfunnet som

ramme. Andre kjemper for ideer som er uavhengige av stedet. Fellesnevneren her er en entusiasme og en glød rundt noe de tror på».

Aziz ser bekymret ut, han forstår ikke helt dette. «Hvorfor forsvinner frivilligheten når velferdsstaten vokser? Kan ikke de to leve ved siden av hverandre?»

«Jo, i prinsippet kan de det», sier jeg, «og i praksis har de også gjort det ganske lenge. Men ofte vil profesjonene beskrive amatørernes arbeid som utilstrekkelig, ufaglig, usystematisk eller tuftet på en form for veldedighet. Skal frivillige trekkes inn, må de underlegge seg de faglige regimene. Da har entusiasmen lett for å avta.

Men det finnes også eksempler på et godt samarbeid mellom amatører og fagfolk. Kulturminnevernet for eksempel. Frivillige tar vare på gamle båter, bygninger, kjøretøy og liknende. De får penger og faglige råd fra myndighetene, men gjør jobben selv.»

«Gi meg et eksempel på at de frivillige blir skjøvet ut», sier Aziz.

«Ta ditt eget idrettslag», sier jeg. «Sist vi møttes, klaget du over at ansatte tar over trenerarbeid som foreldrene sto for tidligere. Idrettslag med ambisjoner ønsker seg gjerne profesjonelle trenere, og da forsvinner gjerne ivrige fedre og mødre som tidligere har drevet treningsarbeidet på frivillig basis.»

«Men det er vel fint at vi får gode trenere og at barna våre vinner fotballkamper?»

Foto: Acems bilde-arkiv

Fra et av Acems mange loppemarkeder: Tor Hersoug og Rolf Brandrud i nips- og kunstavdelingen

«Ja, det er det sikkert.», sier jeg. «Men det har altså en kostnad som noen må dekke. Om idretten utvikler seg til å bli et offentlig folkehelseprosjekt, vil stat og kommuner sikkert også dekke store deler av kostnadene. Noe de allerede gjør. Men prisen er at frivilligheten mister sin selvstendighet og i økende grad blir et offentlig underbruk.»

KUNDEMEDLEMMENE

«Det er noe jeg ikke helt forstår», sier Aziz. «I foreninger, idrettslag og sånne steder blir vi medlemmer og kan være med å bestemme. Men jeg er jo medlem mange steder, for eksempel på IKEA. Er IKEA en forening? Kan jeg være med på å bestemme over IKEA?»

«IKEA er ingen forening, selv om du er medlem», sier jeg. «IKEA er basert på at noen ønsker å tjene penger ved å selge produkter, og er dermed en *for-profit* eller *fortjenestebasert* organisasjon. Idrettslaget kan nok også selge pølser, brus, doruller og sånt, men inntektene

går inn i felleskassa og tilfaller ikke private eiere som fortjeneste. Når du blir medlem på IKEA er det fordi de ønsker å knytte deg til seg som lojal kunde ved å gi deg noen fordeler.»

«Men.», sier Aziz, «jeg er jo også medlem av Norges Automobil-Forbund (NAF) og OBOS. Er ikke dette frivillige organisasjoner?» «Jo», svarer jeg. «På et vis er de det. Også her får du medlemsfordeler, akkurat som på IKEA.»

«Men hvorfor oppfører «frivilligheten» seg som om den var et firma? Hvorfor behandler OBOS og NAF meg som om jeg var en kunde?» Aziz ser spørrende ut.

«Jeg tror mange organisasjoner gradvis endret syn på medlemmene sine», sier jeg. «Fra å betrakte dem som lojale entusiaster ble de etter hvert sett på som en kundemasse. Har du la oss si femti tusen medlemmer, har du et potensielt marked du kan selge saker og ting til. Du har også en kundeliste som du kan selge til andre som ønsker seg flere kunder.»

Frivilligheten er, slik vi snakket om, demokratisk organisert. Det er medlemmene, du og jeg, som bestemmer.

«Ja, denne utviklingen kjenner jeg», sier Aziz. «I OBOS får jeg rabatt på alt mulig rart, forsikring, hotellopphold, boligalarm, tannlegetjenester, mobiltelefon og tilbud om å bli med i en organisasjon som skal sikre humlene i Norge! Men OBOS er jo en forening for boligsøkere, hva har det med humlene å gjøre?»

«Godt spørsmål», sier jeg. «Medlemsarkivet blir en vare du kan selge, frivilligheten imiterer markedet og markedet imiterer frivilligheten. Alle vil gjerne ha lojale kunder, og alle utvikler ulike strategier for å knytte kundemedlemmene til seg. Slik flyter markedets og frivillighetens tenkesett og praksis sammen.»

«Så du sier at vi ikke lenger kan se forskjell på en bedrift som tjener penger og en frivillig forening? At de oppfører seg fullstendig likt?»

«Så enkelt er det ikke, sier jeg. Frivilligheten er, slik vi snakket om, *demokratisk* organisert. Det er medlemmene, du og jeg, som bestemmer. I prinsippet. Samtidig ser vi at ansatt personale stadig oftere tar over styringen. Spesielt gjelder det de store organisasjonene med krevende oppgaver knyttet til drift, administrasjon og gjøremål. Det store bistandsfeltet for eksempel vil gjerne ha profesjonelle bistandsarbeidere, idretten vil gjerne ha utdannede trenere. Når ansatte overtar, svekkes gjerne den demokratiske innflytelsen.»

«Men hvor ble det av alle entusiastene, de som trodde på noe?» spør Aziz. «Er de også blitt kunder?»

«Frivilligheten er fortsatt full av entusiaster og folk som gløder for en god sak», sier jeg. «Men på 60-70 år er Norge langt på vei blitt et

sekularisert samfunn. Medlemsmassen i verdibaserte organisasjoner, som kirkesamfunn, politiske foreninger og sånt, har gått jevnt tilbake. Samtidig har tallet på *fritidsorganisasjoner* økt kraftig. Nordmenn er blitt et fritidsfolk, og det preger organisasjonslivet. Idretten er blitt Norges suverent største medlemsorganisasjon. Samtidig samler miljø- og klimaspørsmål, og kampen for ulike kjønnsidentiteter, mange nye entusiaster. De siste tiårene har jo også muslimske trossamfunn fått fotfeste, det vet du vel. Så mange tror på noe, men innslaget av religiøs tro går tilbake.»

HVIS GUD VIL

Aziz og jeg har vandret fra loppemarkedet på skolen til T-banen, som tar Aziz hjem igjen. «Hva sier du Aziz, ble du noe klokere av dette? Har du fått større klarhet i hva den norske frivilligheten dreier seg om?»

«Jeg er ikke sikker», svarer han. «Har jeg forstått deg rett, så blir den frivillige sfæren gradvis spist opp av staten og av næringslivet. Folk blir behandlet som kunder eller brukere overalt. Folk gidder ikke være medlemmer lenger. Staten har så mye penger at ingen gidder jobbe dugnad mer.»

«Omtrent sånn», sier jeg «Men la oss ikke bli altfor pessimistiske. Frivilligheten er dynamisk, den finner sine egne veier og er kjent for å skape nye løsninger. Så vi må tro at dugnadstradisjonen som har eksistert i rundt tusen år, vil overleve en stund til.»

«Hvis Gud vil», sier Aziz i det han hopper på T-banen. «Vi snakkes.»

Ole Gjems-Onstad

Politisk nei til grasrotfinansiering

Ideologisk halvering av maksgrense

Politikere viser sine sanne jeg ikke gjennom hva de sier, men hva de gjør.

Hurdal-erklæringen 13. oktober 2021, den rødgrønne regjeringens politiske plattform, har et underavsnitt med overskriften: Ein sterkare frivillig sektor som står på egne bein. De vakre ordene som fulgte ivaretok løfter om ekstra støtte til frivillige organisasjoner etter pandemien.

Tre uker senere, 8. november 2021, la Ap og Sp frem forslag til statsbudsjettet 2022. Uten forhåndsvarsel og drøftelser med berørte organisasjoner halverte Støre-regjeringen grensen for fradragsberettigede bidrag til frivilligheten fra kr 50 000 til kr 25 000. Regjeringspartiene hadde ikke bare sagt de ville støtte frivilligheten, men fremme dialog. Her var ingen utveksling av synspunkter, bare maktfullhet.

I tillegg hevet de rødgrønne formuesskattesatsen for stiftelser og foreninger der ideelle organisasjoner kan ha økonomiske reserver, med 60 %, fra 0,15 % til 0,25 %.

MISVISENDE BEGRUNNELSE

Begrunnelsen for å halvere fradraget var misvisende og ideologisk vridd: «Gaver er en privat kostnad. Gavefradraget svekker skattegrunnlaget og kommer i størst grad de med høye inntekter til gode. Fradraget virker kompliserende

Foto: Roman Grac – Pixabay

blant annet fordi det er krevende å avgrense hvilke organisasjoner som skal omfattes.»¹

Gavefradraget kommer ikke «i størst grad de med høye inntekter til gode». Den som gir kr 50 000, sparer kr 11 000 i skatt (22 %) og gir fra seg netto kr 39 000. Den allmenntilgangssytsende organisasjonen mottar kr 50 000 og er selvfølgelig den som «i størst grad» har nytte av ordningen.

Fradraget er ikke mer «kompliserende» enn mange andre skatteregler. Når skatteetaten finner at en organisasjon tilfredsstillende vilkårene, føres den opp på listen over kvalifiserte mottagere. Det fordres en konkret vurdering fra skatteetaten, men ikke veldig ressurskrevende. Organisasjonene innrapporterer bidragene elektronisk som automatisk legges inn i givernes skattemelding.

Mange bidragsytere tror at fradraget gir større skattebesparelse enn det som er tilfellet. Bidraget går ikke til fradrag i den delen av inntekten som er underlagt marginalskatteprosent (personinntekt) som kan være over 45 %, men bare

mot den delen av inntekten som skattlegges med 22 % (alminnelig inntekt). Denne «kompliseringen» er til statens og organisasjonenes fordel, ikke skattyterne.

I et høyskattesamfunn er gaver til allmenntilgangssytsende virksomhet dyre uten fradragrett. Med marginal skatteprosent (skatt på øverste del av inntekten) rundt 40 %, krever et bidrag på kr 100, at man først tjener kr 166 og så betaler kr 66 i skatt. Det må også betales inntil 14,1 % i arbeidsgiveravgift, kr 23. Organisasjonen mottar kr 100, staten har fått kr 87. Av hver krone organisasjonen mottar uten fradragrett, tar staten nesten like mye. Selv med fradragrett tar staten nær kr 0,50 for hver krone organisasjonen mottar.

Reduksjonen av fradraget illustrerer også det offentliges forskjellsbehandling av frivilligheten. Finansdepartementet anslo at staten sparte kr 100 millioner på å halvere maksimumsfradraget for alle de 600 mottagerorganisasjonene. Det var omtrent en tiel (10 %) av det alene Oslo-avdelingen til Oslo Bymisjon mottok i offentlig støtte i 2020.

Det de rødgrønne sparte på å halvere maksimalgrensen for bidrag til idealistisk virksomhet, finansierte bare en firedel av de kr 425 millioner de brukte på å øke fagforeningsfradraget med ca 50 %, fra kr 3 850 til kr 5 800.

KNAPT EN DRÅPE I HAVET

Bidragene som organisasjonene kan miste, ble anslått til kr 450 millioner i 2022, langt mer enn de kr 100 millioner staten sparte. Bare i 2018 utgjorde ifølge SSBs satellittregnskap for frivillige organisasjoner den offentlige (statlige og kommunale) finansieringen av frivillig sektor kr 59,9 mrd. De økte skatteinntektene er under 0,17 %, under 2 promille, av det offentliges totale bevilgninger til frivilligheten.

For landet Norge gir regnestykket et dårlig resultat: Kr 450 millioner mindre til ideell virksomhet mot kr 100 millioner mer i skatt. Fradragberettigede bidrag betyr grasrotfinansiering utenfor politisk og departemental kontroll. Politisk styring var tydeligvis det viktigste.

BRUDD PÅ SUBSIDIARITETS- OG DEMOKRATIPRINSIPP

Innenfor EU er subsidiaritetsprinsippet et ideal: Beslutninger skal ikke legges sentralt eller opp i makthierarkiet, hvis det like gjerne eller bedre kan treffes av lavere organer med mer lokal og direkte tilknytning. Prinsippet er naturlig og byråkratiredukerende. Det burde stå Senterpartiet nær, og ha stort gjennomslag for finansiering av frivillige organisasjoner. Private bidragsytere representerer grasrot, lokalt engasjement og privat samhandling, og er nærmere til å forstå organisasjonenes behov enn byråkrater og politikere.

Demokrati kan defineres på et utall måter. En enkel definisjon er at demokrati gir flertallet styringsrett innenfor de skranker som settes av overordnede regler som grunnlov og menneskerettigheter.

De fleste finner en slik forståelse av demokrati utilfredsstillende. Alternativt kan demokrati innebære at flest mulig skal ha mulighet for å influere beslutninger som gjelder dem. Fradrag-

1 Prop 1 LS 2021-2022 Tillegg 1 pkt 3.6.

Det er misvisende å likestille bidrag til allmennyttige formål med private kostnader.

rett for bidrag innebærer ut fra en slik definisjon en demokratisering av det offentliges bevilgninger til frivilligheten. Når det offentlige selv yter støtten, påløper større administrasjonsutgifter enn ved en fradragsordning.

GRASROTBIDRAG I FORM AV PENGER

Korvald-utvalgets utredning om frivillige organisasjoner, NOU 1988:17, fremhevet at de frivillige organisasjoner burde bli mindre avhengige av offentlig støtte. Det ville gi mer frihet og selvstendighet om flere midler kom fra private kilder.

I forhold til andre land har norske skatteregler for frivillige organisasjoner befunnet seg mellom ytterpunkter. For å bli kjent skattefri er de norske reglene om skattefrihet for ideelle og allmennyttige organisasjoner nokså enkle og liberale. Men det gjelder inntekts- og formuesskatt. Norsk merverdiavgiftslovgivning er mer belastende selv om det er innført en kompensasjonsordning. Derimot har Norge ligget langt etter når det gjelder fradragsrett for bidrag til frivillige organisasjoner.

Acem hadde i mange år argumentert for fradragsrett for bidrag til allmennyttige organisasjoner da dette fra 2000 endelig ble innført. Fradragsrett for bidrag til ideelle organisasjoner er særlig viktig når en så høy andel av borgernes midler går til skattebetaling.

I forhold til mange andre land er det nye maksimumsbeløpet på kr 25 000 svært restriktivt. Det opprinnelige maksimumsbeløpet på kr 500 (år 2000) var nærmest komisk. På en større internasjonal skattekonferanse redegjorde

undertegnede for de norske reglene. En del i forsamlingen begynte å le eller trodde det dreide seg om en forsnakkelse, da jeg anga det norske maksimumsbeløpet.

Beløpet er etter hvert øket, senest i 2019 fra kr 40 000 til kr 50 000 (før halveringen for 2022). Det tok tid før ordningen ble oppdaget. I 2003 var det omtrent 230 000 givere; i 2019 øket til 870 000 bidragsyttere, litt over 20 prosent av alle skattepliktige. For dem som vil sentralisere politiske beslutninger, kan det være et reelt argument mot ordningen at så mange benytter seg av den. Undersøkelser viser at langt flere personer gir et økonomisk bidrag til frivillige organisasjoner utenfor fradragsordningen, 74 % eller over 4 millioner. De fleste bidrag skjer dermed uten inntektsfradrag, antagelig fordi gavene er under minstegrensen for fradragsrett på kr 500 eller fordi giverne ikke kjenner ordningen.

Begrepet «rike» er i offentlig debatt svært utvannet, men selv de mest polemiske politikere vil være forsiktige med å karakterisere et så stort antall givere som rike, fremfor det populistiske «vanlige folk». Den rødgrønne regjeringen la heller ikke frem data for å dokumentere at halveringen av maksimumsgrensen særlig ville gjelde «rike», uansett hvordan man avgrenser begrepet.

DET OFFENTLIGE TJENER PÅ INNTEKTSFRADRAG

Allerede i NOU 2014:13 foreslo et offentlig skatteutvalg under Finansdepartementet enstemmig å fjerne fradragsrett for bidrag til frivilligheten. Begrunnelsen er ikke bare sur, men skjev: «Etter

Passiviteten overfor halveringen av maksimalfradraget er likevel forbausende ...

utvalgets oppfatning er det ikke skattesystemets oppgave å subsidiere skattytere som ønsker å støtte frivillige organisasjoner. Slike gaver er en privat kostnad.»² Saken snus på hodet ved å kalle fradraget subsidiering av giverne. Det er misvisende å likestille bidrag til allmennyttige formål med private kostnader.

NOU 2014:13 viser usjenert til en departemental styringsideologi: «Eventuell offentlig støtte til frivillige organisasjoner vil være mer målrettet hvis den skjer i form av direkte overføringer.»

Tallene viser at utvalget ikke var opptatt av rasjonelle løsninger, men politisk kontroll. Samlede inntektsfradrag utgjorde noe over kr 4 milliarder som betyr et skattetap for det offentlige på kr 880 millioner, men samtidig et tilskudd på nær fem ganger det beløpet til allmennyttige tiltak. (Tidligere er det referert til at det ga et skattetap på kr 100 millioner da maksimalgrensen ble halvert. Dette vedrørte ikke gaver opp til kr 25 000 og førte ikke til en halvering av samlede bidrag.)

Skatteutvalget bak NOU 2014:13 som var så negativ til fradragsretten, ble ledet av ekspedisjonssjef Hans Henrik Scheel, nå finansråd og øverste embetsmann i Finansdepartementet. Regjeringen Støre kan i forhold til fradragsretten ha vært mer lydhør overfor departementets utvalg enn Regjeringen Solberg.

INGEN POLITISK PRIS

I Norge der også media vanligvis roser frivillighet, var det få kommentarer til den rød-

² NOU 2014:13 pkt. 11.3.2.4 s 280.

grønne regjeringens halvering av inntektsfradraget. Vårt Land, en avis som ofte lovpriser frivillighet, var den første tiden nærmest taus om kuttet. Den 18. november hadde avisen en større artikkel, «Ikke kutt gavene til frivilligheten», undertegnet av ledere i flere av Norges største frivillige organisasjoner. Aftenposten kritiserte også på lederplass reduksjonen av fradraget. Men det ble mildt sagt ingen mediestorm, bare noen spredte, knapt merkbare skvulp.

Frivillighet Norge er et samarbeidsforum med 350 frivillige organisasjoner. Hjemmesidene lister opp viktige saker for frivillige organisasjoner i statsbudsjettet for 2022 og gjengir skriftlige innspill til Stortingets finanskomite. Halveringen av maksimalbeløpet for fradrag er ikke nevnt. Fokuset er på støtteordninger, herunder momskompensasjonsordningen.

Styreleder i Frivillighet Norge er tilknyttet Kirkens Bymisjon Oslo som fra stat og kommune mottar mange ganger det beløp staten sparte ved å halvere maksimalfradraget for gaver. Passiviteten overfor halveringen av maksimalfradraget er likevel forbausende siden Frivillighet Norge i flere år har utarbeidet rapporten Verdifulle bidrag med oversikt over fradragsberettigede bidrag.

Lærdommen for Støre-regjeringen synes klar. Selv om frivillighet lovprises, slipper politikerne lett fra å gjøre frivillige organisasjoner enda mer avhengige av staten. Får embetsverket i Finansdepartementet og mange styringsivrige politikere det som de vil, kan fradragsretten helt forsvinne.

Foto: Victor – Unsplash

Halvor Eifring

Frivillighet i rør på Blindern

Dette er en liten mini-historie om hvordan rommet for frivillig arbeid har endret seg fra 1980 til i dag. Frivillig innsats springer ut av personlig engasjement og spontan utfoldelse, men går ofte på tvers av den administrative fornuft. Frivilligheten har noe uryddig over seg. Derfor ender den altfor ofte med å bli lagt i rør. Det er det som har skjedd ved Universitetet i Oslo, som er det eksemplet det skal handle om her.

Historien som følger, kan virke triviell, men den gjenspeiler større samfunnstrender. I noen tilfeller har det å gjøre med aktiv uvilje mot det som ikke lar seg kontrollere ovenfra. Men like ofte er det snakk om utilsiktede konsekvenser av en rekke tiltak som enkeltvis lyder fornuftige nok. Det dreier seg om en utvikling fra frihet og åpenhet til kontroll, byråkrati og begrensning. I vårt samfunn finnes det ombud for en rekke svake grupper, men altfor få synes å legge merke til hva som skjer med frivilligheten når den administrative fornuft tar over.

ENGASJERTE STUDENTER

Vi visste knapt hvor heldige vi var den gangen. Over hele Blindern sydet det av organisasjonsliv, som fikk rikelig anledning til å utfolde seg ukontrollert og ustriglet – på godt og vondt. Mest kjent var marxist-leninistene og de ulike politiske bevegelsene på høyre- og venstresiden. Men disse var på ingen måte alene, og

kanskje var det blitt bedre plass til alternative engasjement etter at 1970-tallets store politiske vekkelse hadde roet seg. Aktivisme var fremdeles en del av studentlivet. Dette var tiden da kampen for miljø og naturvern vokste frem. New Age og nyreligiøse bevegelser konkurrerte med studentpresten om studentenes åndelige engasjement. Yoga og meditasjon av både østlig og vestlig art hadde gjort sitt inntog. Møter i Studentersamfundet om alt fra porno til nærradio eller Kina etter Maos død tiltrakk seg store publikum. Studentene var ganske enkelt engasjerte, og universitetet ga rom for engasjementet.

Studieopplegget ga tid og mulighet til å engasjere seg. På mange fag var ingen undervisning obligatorisk, bare man lærte sitt pensum og fullførte sine eksamener. Eksamener var det heller ikke for mange av, et typisk skoleår inneholdt kanskje én eller to av dem. Det sier seg selv at det ga en fleksibilitet som kunne komme frivil-

Plakater på Blindern

Foto: Acems bilde-arkiv

ligheten og engasjementet til gode. Studieåret inneholdt da som nå to semestre, men på begge sider av hvert semester var det gjerne et par-tre måneder med fri og åpen tid, som man kunne bruke til hva man ville, enten det var å lese bøker, skaffe seg penger eller drive idealistisk arbeid. Det var dessuten mindre vanlig at studenter jobbet ved siden av studiene, så den tid man ikke brukte på å lese pensum, kunne man velge fritt hvordan man ville bruke.

Utvalget av studenter var nok også et annet enn i dag. Ikke bare var antall studenter ved UiO betydelig lavere (18913 i 1980 mot 25 960 i 2021), men antall universiteter var også langt mer begrenset (fire i 1980 mot ti i 2022). Universitetsstudier var ikke for alle. Det er del av forklaringen på at et så fritt studieopplegg likevel kunne gi kompetente studenter. Studentene var i større grad vant til å ta ansvar for egen læring. I gjennomsnitt var de kanskje også mer interessert både i studiene og i andre kilder til kunnskap, ut over det å få sin eksamen. Frivil-

lig innsats var noe av det man naturlig kunne innpasse i studiehverdagen, som en del av det å utvikle seg og engasjere seg som menneske.

GODE BETINGELSER

Men det var ikke bare studieopplegget og utvalget av studenter som var annerledes den gang. En rekke ytre betingelser for frivillig engasjement blant studentene var ganske annerledes enn i dag.

Den gang hadde alle bygninger rikelig med plass for plakater av alle slag, mange steder kunne man legge ut egenproduserte aviser og løpesedler, og over inngangen til kaféene og restaurantene i Frederikke-bygningen var det god plass til bannere for politiske, religiøse, sportslige, miljøorienterte, meditative og en rekke andre aktiviteter. Lokaler for kurs og arrangementer ble lånt ut vederlagsfritt på kvelden, da de jo likevel sto tomme. Hver ettermiddag kunne de som hadde lært Acem-meditasjon, meditere sammen i et eget rom i SV-bygningen. Acem var

Den gang hadde alle bygninger rikelig med plass for plakater av alle slag, mange steder kunne man legge ut egenproduserte aviser og løpesedler...

én av mange organisasjoner som hadde stands både inne i bygningene og ute på plassen, der man vekslet mellom å dele ut løpesedler eller studentavisen Symp og å selge for eksempel Dyade. Noen ganger gikk man også rundt i kantinene og solgte Dyade eller – hvorfor ikke – lodd i Acem-lotteriet.

Selv på dette tidspunkt følte jeg riktignok at jeg kanskje gikk litt langt da jeg reserverte to store skap i kjelleren på HF-fakultetet, der jeg studerte, og innredet dem etter eget hode med hyller som jeg plasserte alle årganger av Dyade i. Da de to lokale vaktmesterne kom forbi mens jeg snekret, var jeg en smule nervøs for hva de skulle si. Men deres reaksjon var en ganske annen enn den man vil forvente i dag. De så på med stor interesse og kom med ekstra tips til hvordan jeg best kunne løse noen av snekkerutfordringene jeg sto overfor.

På samme måte laget vi kart over alle plakattavler og lesesaler på hele Blindern-området, så vi kunne være sikre på at man overalt skulle kunne se og lese det vi skrev om Acem-meditasjon. Der vi studerte, ba vi av og til om to minutter aller først i forelesningen, så vi kunne informere om et orienteringsmøte eller et annet arrangement. Slikt var vanlig, og det ble nesten alltid tatt imot uten spørsmål eller motforestillinger.

Mange har bemerket hvordan man den gang knapt kunne gå innom Blindern uten å legge merke til Acem – en av de mange foreningene som nøt godt av åpenheten. Den dag i dag lærer folk å meditere som har visst om Acem siden studiedagene, men først nå har tatt skrittet. Også yngre mennesker lærer å meditere fordi deres foreldre eller besteforeldre en gang i tiden

ble kjent med Acem på Blindern, og nå anbefalte meditasjon for sine barn eller barnebarn.

PARADISE LOST

Vi skulle kanskje ha forstått at det ikke kunne fortsette på denne måten. De aller første reaksjonene var kanskje ganske forståelige. Acem-kontoret fikk en henvendelse fra "Interfakultært vaktmesterråd" ved UiO om at det måtte bli slutt på utdeling av løpesedler på lesesalene. For mange lesesalsplasser var aldri i bruk, og dermed ble løpesedlene liggende helt til vaktmesterne eller rengjøringspersonalet ryddet opp. I første omgang løste Acem studentgruppe dette ved å fortsette å dele ut løpesedler, for så på slutten av dagen å samle inn de sedlene som var blitt liggende. Men på et tidspunkt ble forbudet mot utdeling av løpesedler på lesesalene absolutt.

Etter hver begynte plakattavlene å forsvinne, så det var stadig færre steder å henge opp informasjon om kurs, foredrag og andre aktiviteter. Plakattavlene ble gjerne erstattet av glossy inventar som fikk inngangen til hvert fakultet til å ligne mer på en hotell-lobby enn et sentrum for spontant engasjement. I beste fall ble de interne oppslagstavlene for hvert enkelt institutt værende, men de var reservert for faglige anliggender og krevde gjerne stempel fra et kontor med åpningstider 9-15. En stund kunne man henge opp plakater på lykestolper og T-bane-overgangen ved Blindern stasjon, før dette ble stanset, slik at det nå kun er kommersielle aktører som slipper til her. Siste skanse er overraskende nok Fysikkbygningen, som fremdeles har rom for idealisme og frivillighet, i form av to svært omfattende oppslagstavler på hver side av inngangshallen.

Frederikke-bygget på Blindern - bannere over hele bygget!

Lån av lokaler for kurs ble omfattet av nye begrensninger. Det var ikke lenger nok at Acem studentgruppe var registrert som nettopp en studentgruppe ved UiO. Etter klokken seks om kvelden ble man avkrevet leie (formulert som tilskudd til ekstra vakthold), slik at man måtte legge om kursene til å gå fra klokken fire isteden, et tidspunkt som ofte passet dårligere inn i studentenes hverdag. Hvis kursholder kom fra et annet fakultet enn der kurset ble avholdt, kunne det dessuten være vanskelig å slippe inn i rommet, fordi undervisningsrom og hele bygninger nå gjerne holdes låst store deler av døgnet for alle andre enn dem som har lokale studentkort.

En kort tid ble Acem studentgruppe faktisk utestengt fra å holde kurs på Blindern, fordi folk i administrasjonen hadde funnet ut at aktivitetene ikke var forbeholdt UiO-studenter. På et eller annet tidspunkt (ingen kan si for sikkert når) var det kommet krav om at kursene kun skulle være åpne for studenter og ansatte ved UiO. Hvis noen skulle ønske å gå på kurs sammen med venner fra OsloMet eller Tannlegehøgskolen, fikk de finne seg et annet kurs enn det Acem studentgruppe nå kunne tilby. Etter et oppklarende møte og klage på vedtak fikk man heldigvis likevel fortsette aktivitetene. Men noen hadde nå fått blod på tann og gjennomførte to år senere medlemskontroll, som Acem studentgruppe heldigvis kom godt ut av: kravet var at minst halvparten av medlemmene skulle være UiO-studenter, senere ble det endret til 75%.

En periode arrangerte Acem meditasjonskurs i samarbeid med Studentsamskipnaden i Oslo (SiO). Halvparten av det kursdeltagerne betalte, gikk til Acem, den andre halvparten til

SiO. Samarbeidet fungerte godt, men etter 2018 skjedde noe ikke helt utypisk: SiO fant at meditasjon kunne man like gjerne undervise selv. Dermed oppsto det et slags konkurranseforhold mellom SiOs egne lønnete undervisere og Acem som frivillig organisasjon, og i en slik sammenheng måtte frivilligheten vike.

Tilsvarende var svaret den gang UiO ble forespurt om man kunne være interessert i å arrangere stressmestringskurs i regi av Acem. Svaret var nei, man hadde sine egne interne kursholdere på området. Igjen kunne det lett oppstå et skjevt konkurranseforhold, og da hjalp det ikke at Acems stressmestringskurs "Arbeid og avspenning" var utviklet i samarbeid med Norges største kunnskapsformidler til offentlig sektor, Fagakademiet, og var godkjent i deler av spesialist- og etterutdannelsen av leger, fysioterapeuter og sykepleiere – noe som burde være et kvalitetsstempel.

At det ikke lenger er lov å gå rundt i kantinene og selge blader eller lodd, sier seg i vår tid nesten selv. Men selv en ganske uskyldig aksjon en kald vintermorgen i 2010, der man hengte opp et banner og delte ut varm te og løpesedler, fikk man klar beskjed om at var "forbudt", sikkert både fordi "plakater og liknende [i dette tilfelle banner] kan kun henges opp på oppslagstavlene", og fordi "trykksaker kan ikke deles ut ved oppsøkende virksomhet", slik det heter på UiO's nettsider. Universitetet fremstår i dag som langt mer gjennomregulert enn tidligere, med regler som detaljstyrer hva man kan og ikke kan gjøre, og reglene blir fulgt stadig tettere opp.

Muligheten til å henge opp store bannere over inngangen til kafé- og restaurantbygget

Frederikke-bygget nå - fattigere etter forbudet mot bannere.

Frederikke besto faktisk helt frem til sommeren 2021. Men vi hadde fått tips fra ansatte i teknisk avdeling om at det lenge hadde vært på agendaen å forby disse bannerne, uten at de kunne fortelle hva det skulle være godt for. I løpet av sommeren ble alle bannerne som hang der, uten forvarsel fjernet og øyensynlig kastet uten tanke på de tusenvis av kroner det hadde kostet å lage dem. Om dette var del av en opprustning av lokalene, kunne man kanskje forstått det, men siden er intet annet skjedd med bygningen, og bannerfeltet står nå tomt.

Universitetsadministrasjonen vil nok hevde at den på ingen måte er organisasjonsfiendtlig. For ved inngangen til hvert semester arrangerer den organisasjonsdager, der alle studentorganisasjoner kan søke om å delta. I starten av 2022 skulle de til og med feire Frivillighetens år ved å arrangere en egen festival der studentforeningene fikk anledning til å vise seg frem, slik de sier i en henvendelse til disse foreningene, inkludert Acem studentgruppe:

2022 er frivillighetens år, og derfor er det på sin plass at studentfrivilligheten (altså dere) blir løftet frem i en festival. Nå kan du være med på å bestemme hvordan denne kan bli!

Dermed er det som tidligere var en naturlig frivillig utfoldelse, blitt del av et offentlig styrt arrangement, som selvfølgelig har sine egne kriterier og begrensninger. Det er slik frivilligheten legges i rør. At festivalen endte med aldri å finne sted, kan vi ikke gi universitetsadministrasjonen skylden for, siden tidspunktet sammenfalt med foreløpig siste fase i pandemibekjempelsen.

Studentersamfundet er heller ikke hva det en gang var. På 1980-tallet var fremdeles heftige debattmøter noe som trakk et engasjert publikum. Det hender nok en sjelden gang at slikt trekker folk i dag også. Men langt på vei er programmet nå orientert mot underholdning snarere enn debatt og engasjement. I skrivende stund, i uken etter at Putin invaderte Ukraina, står følgende på programmet: Musikkbingo; Impro Neuf Open Workshop; Improv Wednesday Show; Impro Neuf Fredagsshow; teaterstykket Manglende biter og musikalen Jersey Boys. (For å sikre meg at jeg ikke bare hadde vært uheldig med utvalget, slo jeg igjen opp på studentersamfundet.no i begynnelsen av september, med følgende resultat: Quiz, Musikkbingo, Brettspillkveld og musikalen Sister Act.) Frivillig aktivitet er fremdeles viktig, men nå primært som sosialt tiltak: "Å være frivillig under studietiden er en fin måte å bli kjent med flere studenter på", som det heter på Studentersamfundets nettsider.

Resultatet av alle disse endringene kan ikke overraske noen. Acem er ikke lenger allment kjent på Blindern, og studentene kommer ikke lenger naturlig på kursene. Det er neppe fordi de ikke er opptatt av meditasjon, som er mye mer i vinden nå enn den gang, men ganske enkelt fordi Acem er blitt totalt usynlig i studentlandskapet. Og dette gjelder ikke bare Acem, men en rekke andre frivillige aktiviteter. Endringene er massive, og de er konsekvente.

BEHOV FOR KONTROLL

Hvorfor er det blitt slik? Svaret sier ikke bare noe om dette enkelttilfellet, men er en større samfunnstrend, som i noen tilfeller er begrenset til

Ved UiO går man langt når man fjerner nesten alle analoge kanaler for informasjon, men tilsvarende tendenser ser man også andre steder..

Norge, i andre tilfeller også gjelder andre land over hele verden. Det er verdt en analyse.

I mange tilfeller dreier det seg ikke primært om en aktiv motvilje mot frivillighet. I hvert fall kan man fortsette å lovprise frivilligheten i ord mens man dreper den i handling. Riktignok finnes det også politiske grupperinger som er skeptiske til frivillig aktivitet som ikke er under det offentliges kontroll, men det store flertall tilhører neppe slike grupperinger. Det dreier seg først og fremst om manglende bevissthet om, og i noen tilfeller likegyldighet overfor, konsekvensene av tiltak og endringer som er begrunnet i behov for kontroll og sikkerhet. Dette behovet er i seg selv forståelig, men er også del av en trend der det altfor lett får overskygge andre hensyn, ikke minst fordi ansatte er redd for å bli tatt i å gjøre noe galt. Så selv om hensikten ikke har vært å kvele frivilligheten, har dette ofte blitt resultatet.

Noen av endringene i retning av strengere kontroll ble fra universitetets side begrunnet med terrorfrykt etter bombingene av regjeringskvartalet og massemordene på Utøya i 2011. Det var den samme tendensen man så i USA og i det internasjonale samfunn etter terrorhandlingene i USA 11. september 2001. Man ønsker forståelig nok å hindre at slike grufulle handlinger kan skjule seg bak en altfor ukontrollert organisasjonsfrihet, men glemmer – eller bryr seg ikke om – at man samtidig lett holder nede noe av det initiativ som frivilligheten lever av.

Samtidig var den skjerpede kontrollen etter 2011 bare fortsettelsen av en tendens som hadde pågått lenge. Fra et administrativt synspunkt vil

all spontan frivillighet innebære et visst "rot". Det er en kjent sak at ved universiteter over hele verden, ikke minst i Norge, har administrasjonen vokst kraftig på bekostning av det faglige (ja, for den faglige delen av universitetet er også litt rotete og uregjerlig). Administrasjonen ser det gjerne som sin oppgave å legge planer for et bedre universitet, men det rotet frivilligheten representerer, kan ikke alltid planlegges. Ved UiO går man langt når man fjerner nesten alle analoge kanaler for informasjon, men tilsvarende tendenser ser man også andre steder. Da vi på 1980-tallet arrangerte meditasjonskurs ved National Taiwan University i Taipei, kunne vi henge opp så mange plakater vi ville over hele campus. Der eksisterer mange av plakattavlene fremdeles, men nå er de låst inn bak glass, og man må søke administrasjonen om å få henge opp et begrenset antall, og alle plakatenes må ha det rette stempel på seg.

Universitetene skal nå drives etter mer strømlinjeformede prinsipper enn det som en gang var tilfelle. Igjen er det i og for seg forståelig, siden det er skattebetalernes penger man holder universitetene i gang med. Vaktmestertjenester må effektiviseres. Bygninger og rom må låses utenom kjernetiden. Drift av kantiner må settes bort på anbud til firmaer som ikke er beredt til å gi rom for studentaktiviteter, og som heller ikke blir avkrevd det.

Og studentene selv? Studieopplegget har forandret seg dramatisk siden 1980-tallet. De fleste studenter må i dag ta minst tre større eksamener i semesteret, i tillegg til prøver og tester og obligatorisk aktivitet og deltagelse underveis. Det

er ingen selvfølge at frivillig arbeid eller annet engasjement får plass i en slik timeplan. At de fleste studentene nå jobber ved siden av studiene, gjør det ikke bedre.

Digitaliseringen spiller også en vesentlig rolle. For de fleste studenter er ikke lenger hovedkilden til informasjon plakater og oppslag, men web-portaler, Facebook-sider og studieredskaper som Canvas og Leganto. Acem studentgruppe og andre foreninger kan selvfølgelig ha sine egne web-sider og Facebook-sider, men hvordan kan de lokke folk som ikke engang kjenner til dem, inn på disse sidene? Man drukner så altfor lett i den virkelig gigantiske World Wide Web. Skal en organisasjon forsøke å tiltrekke seg oppmerksomhet gjennom ekstra PR-stunt, befinner den seg plutselig i konkurranse med multinasjonale milliardkonserner og finner fort ut at det er begrenset hva man kan ta seg råd til. Det lokale drukner i det globale.

Og ingen taler frivillighetens sak. Norge har ombud for barn og eldre, for pasienter og forbrukere, for likestilling og diskriminering og for Forsvaret, men ikke noe frivillighetsombud. Det nærmeste vi kommer, er kanskje sivilombudet, som "skal føre kontroll med den offentlige forvaltningen og alle i dens tjeneste for å hindre at det øves urett mot den enkelte, og for å bidra til at forvaltningen respekterer og sikrer menneskerettighetene", slik det heter i sivilombudsloven. Men man går ikke til sivilombudet for å klage på at det er for få steder å henge plakater og bannere på Blindern, eller at Studentersamfundet legger for mye vekt på uskyldig underholdning, eller at studiehver-

Foto: Carina Heimdal Waag

På stand i Acem studentgruppe - poeten Karoline Brændjord og medisinstudenten Dinia Saraj.

dagen gir for lite rom for frivillig engasjement. Frivilligheten blir dermed ganske forsvarsløs. Hvert enkelt inngrep er tilsynelatende så lite, og hensikten så god, at den som påpeker de negative konsekvensene for frivilligheten, gjerne fremstår som ute av takt med tiden. Men det er kanskje det et frivillighetsombud måtte tåle å være, når samtiden viser så begrenset vilje til å forsvare det frivillige engasjement mot noe som truer med å bli temmelig autoritært. Ombudet ville måtte se på alle slike detaljer og hva de sammenlagt betyr for det totale bildet.

Foto: Marco Bianchetti – Unsplash

Ole Gjems-Onstad

Staten – den store hjelper

Frivillighetens store utfordring

Dette er én av to artikler i dette Dyade som tar for seg hvordan offentlige støtteordninger til ideelle organisasjoner kan svekke frivillighet og uavhengighet. Problemstillingen burde være en sentral utfordring for Norge i Frivillighetsåret siden den utfordrer kjernen i denne sektorens samfunnsoppdrag.

En omfattende offentlig utredning fra 1988 fastslo at offentlige tilskudd var avgjørende for mange frivillige organisasjoners aktivitet.¹ Dette gjelder fortsatt. Tall fra Statistisk Sentralbyrå viser at hele 44 prosent av frivillige organisasjoners midler kommer fra det offentlige.

En del organisasjoner mottar nærmest overveldende beløp. Tall i Regnskapsregisteret sier at i 2020 fikk Kirkens Bymisjon (bare Oslo-avdelingen) kr 968 millioner i offentlig støtte, Kirkens Nødhjelp kr 667 millioner, Redd Barna kr 435 millioner. Fremtiden i våre hender mottok kr 8,5 millioner; det er egentlig et stort tall, men blekner i forhold til gigantsummene andre mottar. Regnskapet til Human-Etiske Forbund er vanskeligere å lese siden de ikke skiller ut offentlig støtte i egen

¹ NOU 1988:17 Frivillige organisasjoner (ofte kalt Korvald-utvalget). Artikkelforfatteren ledet det underutvalget for økonomiske og juridiske spørsmål og skrev et eget vedlegg om frivillige organisasjoner og skatte- og avgiftslovgivningen.

post. Men offentlige tilskudd kan være ca kr 70-80 millioner av totale inntekter på kr 147 millioner (kr 139 millioner i bankinnskudd). Idretten mottar offentlig støtte gjennom en rekke forskjellige ordninger. Det dreier seg årlig om milliardbeløp.

ALLES ØNSKE: MER STATLIG INNSATS
Med slike tall er en «statlig frivillighetspolitikk» nødvendig. Det kjentes likevel rart da Regjeringen Solberg uten å se eller kommentere paradokset brukte uttrykket som en undertittel på sin stortingsmelding (Meld St 10 2018-2019) om de frivillige organisasjoner. Uttrykket peker klart på hvem som sitter i førersetet og styrer: staten.

Nordmenn er sterkt involvert i frivillige organisasjoner. Tall fra SSB viser at 78 prosent av befolkningen er medlem av minst én organisasjon. I 2019 skal 63 prosent ha ytet en frivillig arbeids-

Hvilket samrøre som er resultatet, illustreres av hvordan de samme personer i Norge ofte skifter fra sentrale partipolitiske roller til lederstillinger i den frivillige sektoren.

innsats, som tilsvarer 140 000 årsverk estimert til en verdi av 78 milliarder kroner.²

Man kan likevel spørre hvor mye vi tror på organisasjonene? Antall medieoppslag, f.eks. på nrk.no, om personer som klager over manglende offentlig støtte og hjelp synes stadig flere og nærmest uten ende. Det er nærmest blitt en nasjonal allsang. Sjelden ser man oppslag der løsningen ligger i mer innsats fra frivillige organisasjoner. Håpet synes gjennomgående å gjelde mer statlig innsats.

GODT SAMARBEID

Tett kontakt mellom organisasjonene og det offentlige gir på flere områder gode resultater. Slik Øyvind Thomassen fremhever i boken *Livredderen og døden*, har Norge en god interaksjon mellom offentlige instanser og frivillige organisasjoner i nød- og redningssituasjoner. Dugnadsånden er ikke død overalt. Et norsk lokalsamfunn kan mobilisere når noen trenger hjelp.

Norsk nødarbeid og hjelp til utviklingsland skjer ofte i et omfattende samspill mellom staten og frivillige organisasjoner. Innenfor helsesektoren er det også et bredt samarbeid mellom det offentlige og private ideelle aktører.

Spørsmålet her er ikke om stor offentlig finansiering og vid interaksjon innenfor flere områder kan gi gode resultater. Utfordringen er organisasjonens uavhengighet og hvor fri frivilligheten egentlig er.

PERSONSAMRØRE

En tidligere intern talemåte i NRK var at det viktigste med en kringkastingssjef var evnen til å få politikerne til å øke lisensen. Etter at NRK ble en post på statsbudsjettet, kan det sentrale være å få stadig større bevilgninger.

I 2018 var det ifølge SSB nær 90 000 til dels godt lønnede årsverk i frivillige organisasjoner. Som allerede fremhevet av Eirik Jensen i dette Dyade, vil en sentral kvalifikasjon for organisasjonenes ledere være gode kontakter med de offentlige instanser som bevilger de milliarder som kreves for å utbetale disse lønningene.

Hvilket samrøre som er resultatet, illustreres av hvordan de samme personer i Norge ofte skifter fra sentrale partipolitiske roller til lederstillinger i den frivillige sektoren. Spørsmålet kan undertiden stilles: Hvem og hva representerer du nå?

Det mest profilerte eksempel på valfart mellom fremtredende politiske posisjoner og toppverv i frivillige organisasjoner er Jan Egeland. Siden 2013 var han generalsekretær i Flyktningshjelpen og tidligere generalsekretær i Røde Kors med bakgrunn som statssekretær for Arbeiderpartiet i Utenriksdepartementet (1992-1997) som står for en rekke store bevilgninger til de aktuelle organisasjoner. Børge Brende innehadde flere statsrådsposisjoner for Høyre og var så generalsekretær i Norges Røde Kors. Frode Jahren er siden 2008 generalsekretær i Landsforeningen for hjerte- og lungesyke. Frem til 2016 var han fylkesleder i Oppland Arbeiderparti etter tidligere å ha vært kontorsjef i Arbeiderpartiet og innehatt andre stillinger der. Anne Lise Ryel var leder for Kreftforeningen 2002-2020. Da

² SSB, Frivillighetsbarometeret og Aslak Versto Storsletten: Sivilsamfunnets plass i velferdsstaten, Civita-notat nr. 1 2022.

Foto: Tim Dennert – Unsplash

Man biter ikke den hånd som mater en, særlig når hånden tilhører omdømmebevisste politikere og byråkrater

hun fikk jobben, var hun statssekretær i Justisdepartementet for Arbeiderpartiet, tidligere nestleder i Oslo Arbeiderparti. Astrid Nøklebye Heiberg var statsråd og statssekretær for Høyre og president for Norges Røde Kors. Vi stopper ikke fordi listen er uttømt.

TIL DELS HØYE LØNNINGER

Ikke bare organisasjonen, men også toppledelsens personlige velferd, avhenger av at man holder seg inne med det offentlige byråkrati og de bevilgende politikere. Når milliarder går ut av statskassen til humanitære organisasjoner som driver med hjelpearbeid, har flere spurt om dette kan dempe kvalifisert kritikk av norsk bistandspolitikk. Mottar ens organisasjon titalls eller hundretalls millioner fra stat og kommune, vil ens medlemmer og ansatte forvente at ledere velger sine ord med omhu. Man kan også være sitt politiske parti delvis takk skyldig for ens karrierevei.

Man biter ikke den hånd som mater en, særlig når hånden tilhører omdømmebevisste politikere og byråkrater.

Det er for sterkt å si at den tredje eller frivillige sektor kunne kalles den «kjøpte» sektor. Men den tilspissede karakteristikken peker mot en reell fare og en nødvendig nyansering av ens forståelse av frivillig sektor.

INNBLANDING I ORGANISASJONSSTRUKTUR
Offentlige støtteordninger har begrenset frivillige organisasjoners adgang til å fastsette egen organisasjonsstruktur.

For flere offentlige støtte- og fritaksordninger stilles krav til «demokratisk» og «åpen» organi-

sasjonsstruktur. Disse ord er det nesten umulig å kritisere. Hvem vil forsvare at det offentlige gir penger til «udemokratiske» og «lukkede» organisasjoner?

«Demokratisk» og «åpen» organisasjon kan innebære krav til lik stemmerett og at alle skal kunne bli medlem. Dette kan være problematisk. En utfordring er kuppfare. Kan de som gjennom kanskje tiår med frivillig innsats og egne pengebidrag har bygget opp et solid økonomisk grunnlag for visse aktiviteter, ikke stille vilkår for medlemskap som forebygger at en tilfeldig eller fiendtlig gruppe tilraner seg eien- delene? Et eksempel fra senere år er oppslag om et kommunistisk kupp i SOS Rasisme.

Åpenhets- og likhetskrav kan hemme et kulturelt mangfold. Bak slike betingelser kan ligge et syn på frivillig arbeid som ukvalifisert og amatøraktig. I arbeidslivet godtar man forskjeller i kvalifikasjoner. I det profesjonelle og betalte kulturliv er det en selvfølge. Også frivillig innsats i frivillige kultur-, kunnskaps- og livssynsorganisasjoner kan være kompetansebasert og på høyt nivå.

OVERSTYRING TROSSAMFUNN

En gruppe frivillige organisasjoner der offentlig styring kan være særlig uheldig, er tros- og livssynssamfunn. Her dreier det seg ikke bare om organisasjonsfrihet, men også menings- og religionsfrihet, sentrale rettigheter i både grunnloven og menneskerettskonvensjoner. Disse organisasjoner mottar statsstøtte etter lov om tros- og livssynssamfunn som trådte i kraft i 2021 og 2022.

Dermed avslår Kulturrådet konsekvent søknader fra idealistisk drevne tidsskrifter.

Loven gir en vid skjønnsbestemt adgang til å nekte støtte hvis organisasjonen f.eks. «bryter lovbestemte diskrimineringsforbud eller på andre måter alvorlig krenker andres rettigheter og friheter». Disse vanskelige vurderinger gjør det mulig å blande seg inn i det indre liv i trossamfunn.

I 2021 avskar statsforvalteren i Akershus, en tidligere KrF-statsråd med klar forankring i Den norske Kirke, offentlige midler til Jehovas Vitner som ut fra konfesjonell uenighet har brutt med Kirken. Statsforvalteren fra KrF mente eksklusjonsreglene som er forankret i tros læren til Jehovas Vitner, krenket et medlems rettigheter.

Norsk vegansamfunn, Ateistene og Frihetsforbundet er av dem som nektes støtte. De er ikke tilstrekkelig troende og uten ritualer. Derimot kvalifiserer Human-Etisk Forbund. Skillelinjene er ikke klare.

For mange frivillige organisasjoner, lik meditasjonsorganisasjonen Acem, er det et ideal å være nøytral i forhold til politikk, ideologi og religion. En slik nøytralitet godtas ikke dersom en organisasjon ønsker støtte etter lov om trossamfunn. Det er ikke gitt at nøytrale organisasjoner bør kvalifisere som trossamfunn. Poenget her er at offentlige støtteordninger former og skaper skiller i norsk foreningsliv.

NORSK KULTURRÅD «FORBYR» FRIVILLIGHET
Store lønnsutgifter i mange «frivillige organisasjoner» forsterker avhengigheten av offentlige midler. Det blir særlig problematisk hvis offentlige støtteordninger utformes slik at de forutsetter at innsatsen skal være betalt og «frivillighet» dermed umulig.

Norsk kulturråds retningslinjer for støtte til tidsskrifter fastsetter at det i søknaden skal «framgå at tilskuddsmottager vil honorere kvalifiserte fagpersoner etter gjeldende minstesatser og vederlagsordninger». Dermed avslår Kulturrådet konsekvent søknader fra idealistisk drevne tidsskrifter.

Internett har skapt smertelige utfordringer for kulturelle tidsskrifter. Fallende opplag og nedleggelse er ikke uvanlig. Uten idealistisk innsats er det urealistisk å utgi tidsskrift som bare kan regne med et begrenset opplag og lite eller ingen annonseinntekter.

IDEALISME SOM STREIKEBRYTERI

Tidsskrift som inngår i større økonomiske foretak som forlag med ressurser til avlønning, kvalifiserer for støtte. De mindre, mangfoldet og frivilligheten, faller utenfor. Ei heller kan den enkelte forfatter velge å avstå fra honorar fordi man heller vil støtte tidsskriftet ulønnet. Overført til andre områder kunne Kulturrådets regler innebære at en idrettsforening eller en fotballklubb mistet offentlig støtte hvis de som bidrar til dugnad og loppemarked, ikke fikk minstelønn.

Avvisningen av og fiendtligheten til frivillig innsats er tydelig illustrert med en stort oppslått artikkel i VG 5. juli 2022. Som oppfølging av en oppfordring fra Norsk Forfattersentrum til sine medlemmer om «å si nei til gratisoppdrag», uttalte forfatteren Finn Iunker at gratisarbeid må sees som økonomisk trakassering. Tankegangen gjør nærmest idealisme til streikebryteri, og kulturarbeid uten offentlig støtte til en umulighet.

Foto: Yerson Retamal – Pixabay

Hvorfor skal Norsk kulturråd presse en forfatter til å ta betalt hvis han selv ønsker å bidra idealistisk, og hvorfor er dette angrepet mot frivillighet og idealisme så lite diskutert?

PÅDYTTET LOVFORSLAG OM FORENINGER

Et besynderlig eksempel på offentlig formynderi i forhold til frivillige organisasjoner er det arbeid Regjeringen Solberg i 2020 igangsatte med å lage et utkast til en lov om foreninger. Norge har i dag ingen lov om foreninger. Det betyr ikke at området er rettsløst, men at praksis danner utgangspunktet for de ulovfestede og fleksible regler man har om foreninger. I frivillig

sektor er man stort sett fornøyd med friheten i dette sedvanebaserte rammeverket.

Ingen organisasjoner har visstnok bedt Næringsdepartementet sette i gang et lovarbeid om foreninger. Det fremstår mer som et produkt av en departemental styringsiver fordi man «manglet» en lov for foreninger. Byråkrater så et «hull» i lovverket og ilte til. Den ansvarlige statsråd var fra KrF som generelt sier de støtter frivillige organisasjoner, men som konkret og i handling kan svikte. Her glapp det helt, og byråkratene fikk fritt leide.

Til forskjell fra vanlig praksis ved lovarbeid ble det for foreningsloven utlyst et anbud i stedet for

å nedsette et utvalg med representasjon for de berørte parter. Et representativt lovarbeid synes særlig naturlig for et foreningslovutvalg siden foreninger er den typiske organisasjonsform for frivillig virksomhet. Ansvar for å lage loven ble gitt to advokater fra to av Norges dyreste advokatfirmaer, en juss-professor og en høyesterettsdommer, og ingen representanter for frivillig sektor.

Utvalget avga sitt forslag til ny foreningslov 21. juni 2021. Mange aktører innen sektoren var kritiske. Loven ville gjøre det mer krevende å stifte og drive foreninger. Foreløpig har lovutkastet blitt liggende. Det er et talende eksempel på hvordan det offentlige, også en regjering dominert av Høyre, driver *statlig* frivillighetspolitikk!

Foto: Gerd Altmann – Pixabay

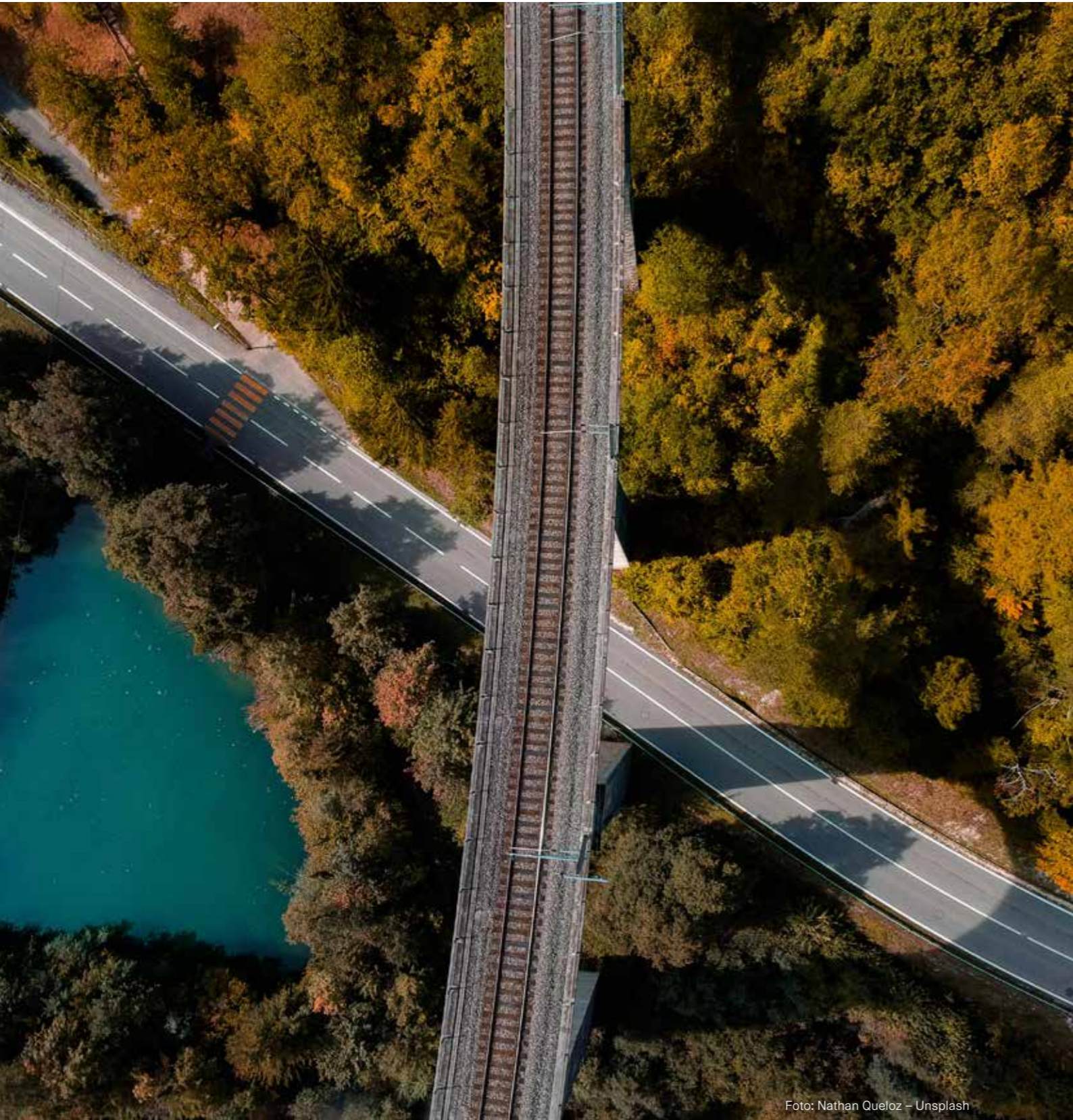

Foto: Nathan Queloz – Unsplash

Ole Gjems-Onstad

Den forsømte sektor

Hindre for grenseoverskridende aktiviteter

Det moderne samfunns regelflom er stor. Ofte overser politikerne at frivillige organisasjoner kan mangle ressurser til å etterleve ny lovgivning.

USA, OECD og EU har bidratt til mange krevende rapporteringskrav ved finansielle transaksjoner. Motivene synes gode nok: Hindre skatteunndragelse, hvitvasking av kriminelle penger, salg av narkotika og terrorfinansiering. Finansinstitusjonene skal dokumentere at de kjenner sine kunder, hvilke land de bor i, hvor de tjener sine penger og tidvis om skatteforpliktelser er etterlevd.

En del internasjonale frivillige organisasjoner får ikke åpnet bankkonti i andre land. Enkelte banker synes det blir for brysomt å sjekke om reglene er fulgt for andre organisasjonsformer enn næringslivets.

Et alternativ er å la bankkonti (og eiendommer) stå i privatpersoners navn. Det kan være følsomt for idealister som prinsipielt ønsker å overholde gjeldende regler. Tar man ikke slike «snarveier», kan resultatet bli å oppgi en del aktiviteter.

For allmennyttige organisasjoner som ikke er store, er internasjonal virksomhet blitt mye vanskeligere. Regelverket skviser ut amatørerne og dermed ofte frivilligheten. Uten dyr profesjonell hjelp kommer man til kort overfor dataprogrammene, skjemaene og alle dokumentasjonskravene.

Reglene er utformet med tanke på næringslivets enheter som aksjeselskap. De kan være vanskelige å oppfylle for frivillighetens typiske organisasjonsformer som stiftelser og foreninger. Disse kan ha mange medlemmer (foreninger) eller lukkede styrekretser (stiftelser) og fryktes av enkelte myndigheter fordi de kan brukes som skalkeskjul for illegitime aktiviteter. Men samfunnet trenger ikke bare aksjeselskaper.

FORSKJELLSBEHANDLING TIL
AKSJESELSKAPER OG SAMVIRKEFORETAK
Flere veletablerte internasjonale allmennyttige organisasjoner er mye fremme i mediene: Røde

Foto: Larisa Birta – Unsplash

Ansvarlige amatører i frivillige organisasjoner er overlatt nokså til seg selv i denne regeljungelen hvis de ikke vil bruke mye penger på dyre rådgivere.

Kors, Amnesty, Greenpeace osv. Store organisasjoner har nok ressurser til å håndtere utfordringene med grenseoverskridende virksomhet. For de store aktører innenfor ideell sektor vil reglene sjelden resultere i nedleggelse.

Internasjonal næringsvirksomhet har gode rettslige rammebetingelser. EU og EØS har felles regler for flere selskapsformer. Å etablere et aksjeselskap eller kooperativt foretak i Norge følger EU- og EØS-regler.

Tilsvarende grenseoverskridende harmonisering av reglene gjelder ikke for foreninger og stiftelser, de typiske organisasjonsformer for ideell og allmenntillegget virksomhet. For å etablere seg i andre europeiske land må en frivillig norsk organisasjon sette seg inn i nye nasjonale regler. Det kan være dyrt, undertiden håpløst.

EU-kommisjonen utviklet forslag til felles

europeiske regler om aksjeselskaper, samvirkeforetak, foreninger og stiftelser. Sterke krefter presset frem bestemmelsene om organisasjonsformer, aksjeselskap og samvirkeforetak. Så gikk luften ut av ballongen. Utkastene til Europeisk forening og en Europeisk stiftelse (Foundation) lot politikerne bare ligge. Ingen sterke økonomiske interesser presset på.

VANSKELIG MED DUGNAD

I Norge er merverdiavgiftsloven og bokføringsloven en stor, straffebelagt felle for mange frivillige organisasjoner.

Reglene om momsplikt for allmenntillegget virksomhet er til dels intrikate. Har man årlig omsetning over et så lavt beløp som kr 50 000, (med 140 000 for leieinntekter) bør man imidlertid begynne å orientere seg. Beløpsgrensene har

vært de samme i en årrekke, med den selvfølgelig konsekvens at stadig flere allmenntillegget virksomheter fanges inn.

Må man registrere seg som momspliktig, utløses bokføringsloven. Bokføringsloven er definitivt ikke for amatører. For å overholde de detaljerte bestemmelsene kreves kostbar profesjonell hjelp.

Finansdepartementet preges av en tro på statlig styring og tar få initiativ for å fremme privat allmenntillegget virksomhet. Det er heller ikke et felt mange politikere i praksis viser stor interesse for. Ansvarlige amatører i frivillige organisasjoner er overlatt nokså til seg selv i denne regeljungelen hvis de ikke vil bruke mye penger på dyre rådgivere.

Politisert angrep på hospice

Grunnet manglende politisk prioritering er det få innslag av frivillig, ubetalt innsats innenfor norsk helsetjeneste. Unntak er den norske redningstjenesten og institusjoner som Helsecenter for papirløse der ubetalte fagfolk bistår personer som ikke vil eller kan bruke det vanlige helsevesen, samt noe flyktning- og bistandsarbeid. Innenfor eldreomsorg drives på idealistisk basis sosiale tiltak som gågrupper, seniordans og besøksvenner.

En særegen del av norsk helsevesen som har gitt rom for en viss idealistisk, ikke fagutdannet innsats, er hospice, en relativt ny institusjonsform for alvorlig syke og døende pasienter. Institusjonene har et mer privat preg med rom for frivillig innsats.

I stedet for å diskutere hvordan elementer fra den delvise frivillighetsmodell innenfor hospice kunne overføres til andre deler av helsevesenet, foreslo til manges overraskelse flertallet i Palliasjonsutvalget, NOU 2017:16, herunder lederen professor Stein Kaasa, å nedlegge norske hospice.

Utvalgsflertallet mente at hospice medførte forskjellsbehandling. Generelt er det riktig at tiltak med frivillige innslag ofte ikke når frem til alle. Men det betyr ikke at frivillighet bør stoppes og erstattes med ensartet offentlig virksomhet. Acem Senior kritiserte i en høringsuttalelse til NOU 2017:16 forslaget om å nedlegge hospice. Regjeringen Solberg lot forslaget ligge i skuffen. I Frivillighetsmeldingen, Meld St 10 2018-2019, er hospice overhodet ikke nevnt. Hva Regjeringen Støre vil gjøre, synes uvisst.

Foto: Claudio Divizia

Dag Jenssen

Motivasjon og den demokratiske kjernen i frivillig arbeid

Det meste av frivillig arbeid motiveres av idealisme. Samtidig er den snevrere egennyttens - hva det frivillige arbeidet kan «gi meg», på frammarsj. Truer dette frivillighetens bidrag til demokratiet?

Rundt 1990 underviste jeg et grunnkurs i Acem-meditasjon med 10-15 deltakere. Én av deltakerne var politiker. Ved avslutningen av kurset tok hun ordet og roste oss i Acem for det flotte frivillige arbeidet vi gjorde. På en måte var jo dette hyggelig, en anerkjennelse av arbeidet, en framheving av at det var samfunnsnyttig! Slik var det nok også ment. Politikere ser det gjerne som en av sine oppgaver å «heie» på det de synes er bra i samfunnets ulike lommer.

For meg var det likevel noe tvetydig ved denne rosen. Den fikk meg til å føle at jeg nå ble innordnet i samfunnets tjeneste, under politikernes ledelse. Jeg ble med ett en del av den tredje sektor, hvor rundt 60% av oss er i arbeid i løpet av året. Men arbeidet i Acem var fra min side ikke motivert av å tjene samfunnet og være en del av korpset av frivillige. Mitt engasjement var forankret i en impuls til å meditere. Og arbeidet med meditasjon sammen med andre i en frivillig organisasjon, sprang ut av den samme impulsen. Jeg utelukker ikke andre motiv ved siden av disse, men å jobbe i samfunnets tjeneste var ikke blant dem.

FRIVILLIGHETENS DEMOKRATISKE KJERNE
Denne lille historien illustrerer det jeg vil kalle frivillighetens demokratiske kjerne. Frivilligheten har en forankring i individets impulser, den er et engasjement som springer spontant ut fra individet – «dette er noe jeg vil» – gjerne sammen med likesinnede. I tillegg er det impulser som ikke bare gjelder ens egne behov, men som har et mål utenfor en selv. Én mulig definisjon av frivillig arbeid er at det «utøves av egen fri vilje og uten lønn ... for å gagne mennesker utenfor egen familie og hushold». Frivilligheten bygger slik på individets frihet til å forme et engasjement, meninger, i siste instans også livsorientering. Dette er demokratisk i den forstand at det, med sitt feste i individets egne impulser, bidrar til retningen samfunnet tar, og beriker det og gjør det mer mangfoldig, slik et ekte demokrati skal være. I den grad frivilligheten har en kilde i friheten til å forme et engasjement, er den ikke prinsipielt en del av de prosjektene staten styrer. Ja, det kan være et sammenfall mellom frivillighet og stat, men det kan like gjerne ikke

Demokratiet trenger uavhengig tenkende og følende personer som tilfører synsmåter, ideer, prosjekter.

være det. Det sivile samfunnet, med frivilligheten som et sentralt element, plasserer seg etter sin egenart utenfor staten.

UEGENNYTTIG, MEN IKKE BARE...

Den demokratiske kjernen vi her har skissert antyder at frivillig arbeid har et særegent motivasjonsgrunnlag. Det er forankret i impulslivet, det spontane i oss, det som ikke nødvendigvis har en rasjonell begrunnelse, men som er noe vi vil, noe som griper oss. Og samtidig er frivillig arbeid rettet mot noe utenfor oss og vår nærmeste krets. Ikke dermed sagt at det ikke også gir oss personlig tilfredsstillelse! Men det er, ut fra tanken om den demokratiske kjernen, likevel noe som er uegennyttig i det frivillige engasjementet.

Så kan vi spørre: Stemmer denne stiliserte og idealiserte forståelsen av frivillighet med frivillighet slik den er i virkeligheten? Hva vet vi om frivilliges faktiske motivasjon? Vel, norsk forskning på motivasjon i frivillig arbeid bekrefter betydningen av frivillighetens demokratiske kjerne. Men samtidig er former for motivasjon hvor det egennyttige blir mer framtrædende, på frammarsj. Er dette en demokratiske berikelse eller et uttrykk for uheldig selvsentrering?

FEM MOTIVASJONER

La oss først se på undersøkelsene som er gjort. Det dreier seg om jevnlig kartlegginger siden 1998 i regi av Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. Rett nok er den siste publiserte undersøkelsen utført såpass lenge siden som 2014 – en ny større studie er ventet i 2023. I mellomtiden må vi holde oss til det som foreligger. Det blir interessant å se om den neste målingen bekrefter tendensene fra tidligere.

Med utgangspunkt i anerkjente måleinstrument, har de norske studiene skilt mellom fem motivasjonstyper. Nedenfor er disse listet opp med en kort forklaring og et eksempel på en påstand respondenten svarer på med verdi fra 1 (ikke enig) til 7 (svært enig):

1. **Selvaktelse:** Frivillig arbeid gir personlig vekst og utvikling, er viktig for selvbildet. «Jeg føler meg betydningsfull når jeg arbeider frivillig.»
2. **Karriere:** Frivillig arbeid øker karrieresjanser. «Jeg kan få kontakter som kan hjelpe meg i arbeidslivet.»
3. **Sosiale grunner:** Frivillig arbeid hjelper en til å utvikle og styrke sosiale bånd. «Jeg har venner som arbeider som frivillige.»
4. **Læring:** Frivillig arbeid er en måte å vinne kunnskap og ferdighet på. «Som frivillig lærer jeg gjennom praktisk erfaring.»
5. **Verdier:** Frivillig arbeid er å gi uttrykk for ens overbevisninger, for eksempel humanistiske og altruistiske verdier. «Jeg kan gjøre noe konkret for saker som opptar meg.»

Som vi ser, ligger det siste motivet nærmest den demokratiske kjernen i frivilligheten. De fire første har i større grad innslag av hva jeg kan få tilbake, selv om de i neste omgang sikkert kan tjene gode formål der ute.

ADAM SMITH, ELLER ...?

Gjør det så noe om motivene skulle vise seg å ha innslag av egennytte? Kanskje ikke. For det er jo hva man faktisk gjør, som betyr noe. Som Adam Smith påpekte for rundt 250 år siden, er det ikke produsentenes godhet som dekker

våre behov, men deres omtanke for egne interesser. Det viser seg likevel i norske og andre undersøkelser at å arbeide frivillig for å styrke egen arbeidslivskarriere, følges av at man yter mindre, og over kortere tid. Et verdiengasjement er derimot forbundet med høy innsats. Hvordan man motiveres, er ikke uten konsekvenser for ytelsen.

SUNN OG FRISK FRIVILLIGHET

Hva svarer så nordmenn om motiver for frivillighet? De krysser gjerne av på flere motiv samtidig. På 1-7-skalaen ligger «Jeg kan gjøre noe konkret for saker som opptar meg» i gjennomsnitt på verdien 5,6 i 2014. Dette er det høyeste tallet i undersøkelsene 1998-2014, og tallet var omtrent likt i 1998 (5,54), også da høyest.

Det at man lærer noe gjennom frivillig arbeid, står også sterkt, med en verdi på rundt 5. De andre begrunnelsene ligger noe etter med en score på omtrent 3,5 til 4,7.

Å brenne for en sak, er dermed viktigst. Rett nok kan vi ikke utelukke at man svarer litt slik det er sosialt akseptert å svare. Men hvis denne mulige feilkilden ikke er veldig framtrædende, så virker den demokratiske kjernen i norsk frivillig arbeid sunn og frisk.

Som tidligere nevnt, er likevel de mer egennyttige motivene over tid blitt sterkere. Det betyr mer å føle seg betydningsfull (3,5 til 4,6), å få en attest til bruk i arbeidslivet (2,7 til 3,6) og at venner arbeider frivillig (3,7 til 4,7).

NARSISSISME, ELLER DEMOKRATI?

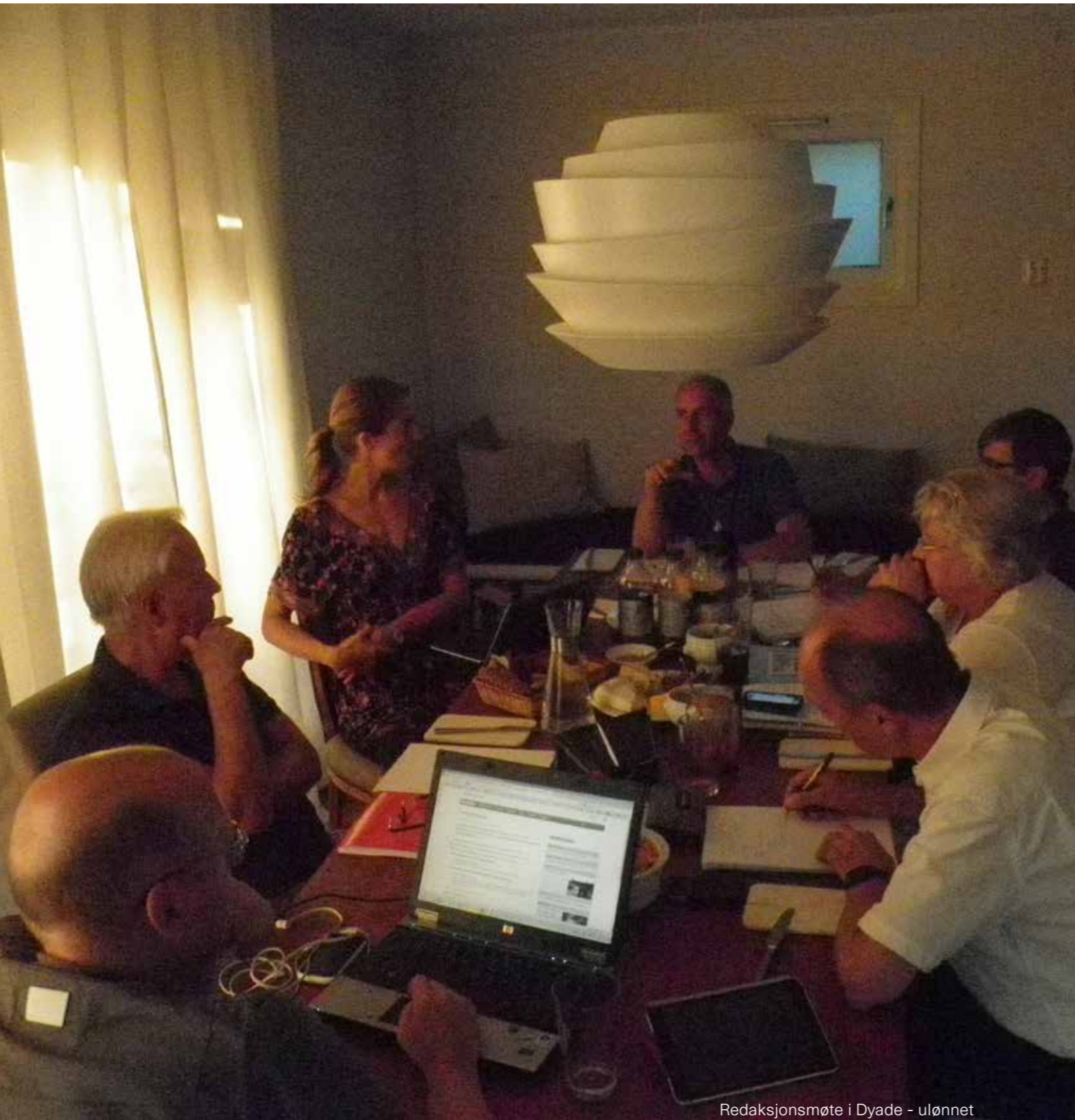
Er denne utjevningen av motiver uttrykk for økende narsissisme, et samfunn der «meg og mitt», selvopptatthet og egoisme får stadig

mer plass? Denne tolkningen er særlig forenlig med svarene dersom man tenker at det idealistiske motivet, som tross alt flest formidler, i hovedsak er en form for sosial pynting, en forstillelse. Dersom vi i stedet tror at svarene er genuine uttrykk for respondentenes motiver, vil en annen tolkning være mer rimelig: Individets selvrealisering og uavhengighet er i vekst. Når denne går sammen med det idealistiske motivet, så er den ikke usunn narsissisme, men en godartet, utadvendt selvbevissthet. Demokratiet trenger uavhengig tenkende og følende personer som tilfører synsmåter, ideer, prosjekter.

De norske undersøkelsene antyder også at langvarige kulturelle endringer ligger til grunn for endringene i svarene. I vår tid er kollektivens betydning og individets binding til kollektivene, generelt svekket. Våre liv er ikke lenger i samme grad knyttet til arbeiderbevegelse, avholdsforening, kristne organisasjoner osv. I stedet har vi kanskje fått et mer autonomt individ som selv danner seg verdier som det er villig til å jobbe for; verdirealiseringen er i større grad enn tidligere blitt et «mitt prosjekt». Det frivillige arbeidet blir et virkemiddel for de mål individet måtte ha, mål som er en miks av uegennyttige og egennyttige motiver. Og kanskje er demokratiet i ferd med å bli en samling av individer, snarere enn et fellesskap der individene smelter sammen og danner en helhet.

Litteratur

Dag Wollebæk, Synne Sætrang og Audun Flatmo (2015) Betingelser for frivillig innsats. Motivasjon og kontekst. Rapport 2015: 1. Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

Redaksjonsmøte i Dyade - ulønnet

Ole Gjems-Onstad

Acem – frivillighet i essens

Intet er tilfeldig – aller minst et
Dyade om frivillighet

Det er med god grunn at Dyade, meditasjonsorganisasjonen Acems kulturtidsskrift, fokuserer på frivillighet. Å meditere er en slags frivillighet i essens. Meditasjon vil for de fleste utøvere vekke en ambivalens; det er både godt og utfordrende. Man kan overtale andre til å lære å meditere. Det å fortsette avhenger av at man selv vil.

Enkelte bedrifter har sendt ansatte på meditasjonskurs. Da anbefales at den enkelte selv betaler noe av kursavgiften som en test på meditasjon som eget valg.

Ikke mange litt større norske organisasjoner har i nyere tid vært så basert på frivillig ubetalt innsats som Acem. Med få unntak er all pedagogisk innsats ulønnet idealisme, titusener av timer hvert år.

Da leserkretsen for Dyade i sin tid ble undersøkt, hadde det som kulturtidsskrift en leserskare mest på tvers av de vanlige sosio-økonomiske skiller. Det er denne gruppen, og ikke økonomisk velbemidlede som i praksis har mest sans for meditative aktiviteter.

På et kulturseminar på Acems tidligere retrettsenter ved Skaugumåsen i Asker spurte en gang en kjent norsk forfatter på venstresiden hvem som hadde sponset stedet. Han stilte seg nærmest uforstående til at finansieringen var basert på egeninnsats, og ikke bidrag fra hverken det offentlige eller rike skipsredere.

Acem er der fordi mange enkeltpersoner har tatt det standpunkt at den meditative erfaring er verdifull og derfor bør gjøres tilgjengelig.

MEDITASJON - IKKE POLITIKERNES «GREIE»
I de over 65 år siden stiftelsen i 1966 har titusener av nordmenn og langt over 150 000 i andre land lært Acem-meditasjon. Ytterst få har vært politikere. Introspektiv meditasjon er tilsynelatende ikke deres «greie». Fenomenet Acem har ikke vokst frem med hjelp fra politiske organer, men til tross for gjengse politiske holdninger.

Politikernes stemmemarked belønner konvensjonalitet. Seriøs meditasjon, kontemplasjon og indre fordypelse bryter med massesmaken

Nå ville han tilbake til det meditasjon hadde gitt. Bare synd biskopene hadde fratatt ham 20-30 år.

og talk-shows. Politikerne og deres likesinnede i mediene belønner anklagen, bebreidelsen og projeksjonen fremfor innrømmelsen, ettertanken og introspeksjonen.

Bevisstgjøring av rettigheter til seksuelle og andre minoriteter og fokus på miljø og ressursbesparelse begynte utenfor politikken, men har etter hvert blitt hovedsaker. Det samfunn som bare har plass til den politiske sfære, blir eksistensielt fattig og lite fornyende. Partiprogrammene er fattigmannskost for den som stiller mer grunnleggende eksistensielle spørsmål. Den politiske dialog ivaretar bare en liten del av det som gjør livet meningsfylt.

Samtidens sterke politiske fokus kan bidra til å forklare noe av den utbredte og lett antenkelige klage- og anklagekulturen. Vi har definert som nærmest irrelevant en del indre behov for forståelse og indre forankring som i mange epoker har vært sentrale. Lar man politikere med deres eksistensielle tunnelsyn avgjøre hva som skal vokse, kan denne eksistensielle tørke fortsette.

ØKONOMISK VAKUUM

I Norge vokser lite, både blant organisasjoner og næringsliv, som ikke direkte eller indirekte nyter godt av offentlig støtte. Acem er et unntak. I uvanlig liten grad har organisasjonen mottatt offentlig økonomisk hjelp. Det økonomiske grunnlaget er skapt gjennom frivillig innsats, måtehold og langsiktige og fornuftige økonomiske disposisjoner. For mediene har dette vært nærmest uforståelig, og til dels provoserende. I stedet for å lage reportasjer om hvordan idea-

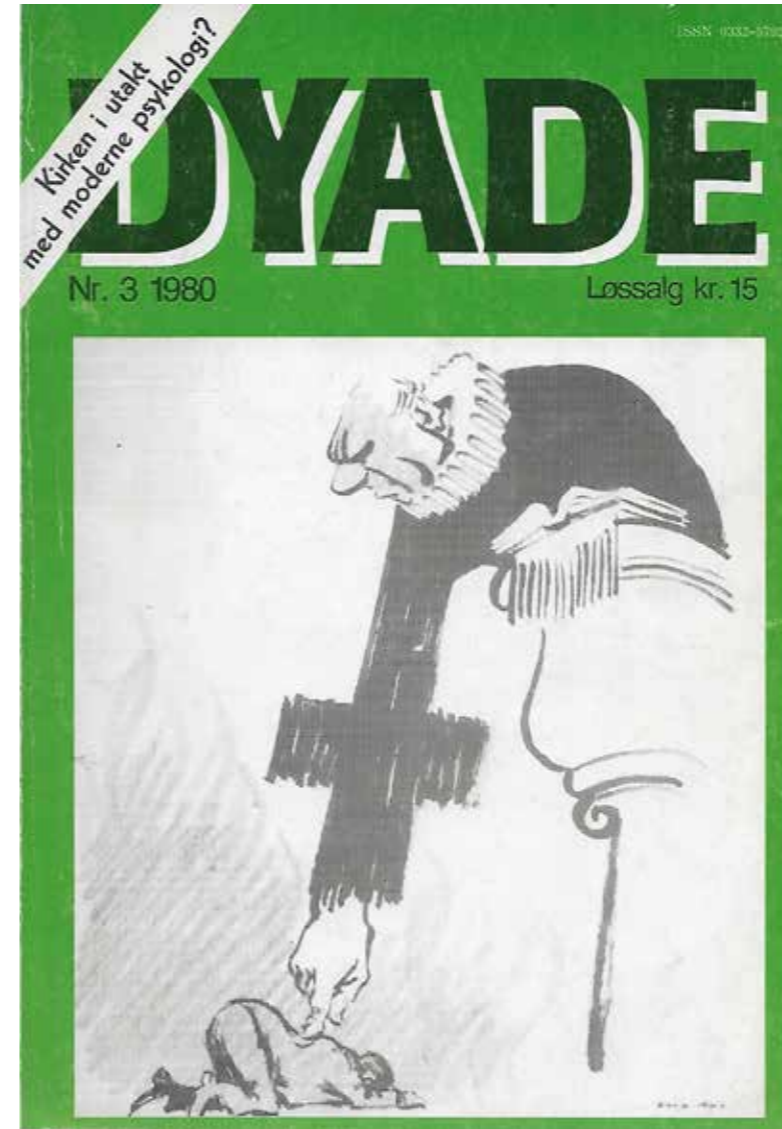
lisme har gjort Acem mulig, har man helt grunnløst fremmet anklager om skattefusk – overfor en organisasjon som gjennom mer enn 65 år aldri har hatt en sak med skattemyndighetene, der ledere ikke lønnes eller mottar frynsegoder og begrepet utbytte ikke eksisterer.

På flere måter er den minimale offentlige støtte til Acem paradoksal. Mange mennesker har vunnet betydelig i helseeffekter, livsmestring, bedre nære relasjoner og livskvalitet gjennom Acem. Men offentlige støtteordninger prioriterer ofre og anerkjente minoriteter, ikke aktiviteter for hverdagsmennesker som ikke har klart definerte problemer.

For Acem har det vært krevende å vokse i et av verdens dyreste land der så store deler av pengestrømmene går inn og ut av det offentlige. Men Acems økonomiske selvstendighet har ikke bare avspeilt en nødvendighet, men også et prinsipielt valg. Skulle man i stor grad motta offentlig støtte, måtte man ha godtatt flere politiske føringer. Det kunne ha endret et prosjekt man fra starten av forstod var annerledes. Samtidig oppleves det merkelig at Acem faktisk betaler mer i skatt enn organisasjonen mottar i offentlig støtte, og nokså skjevt når man ser hvordan offentlige midler ellers fordeles mellom organisasjoner.

NYUTVIKLING ELLER POLITISK STYRING

I Norge er det i en del kretser blitt en myte at kulturell nyskaping skjer best med offentlig finansiering. Utsagnet ville ikke endres selv om det ble påpekt at Acem ikke ville eksistert dersom organisasjonen var avhengig av offent-

lige midler. Man ser ganske enkelt ikke på mediativ utvikling som viktig eller relevant.

Acems kulturtidsskrift Dyade har overlevd fordi ingen bidragsytere har tatt betalt. Gjennom tidsskriftets 50-årige eksistens har mange skrevet, ikke for å tjene penger, men for å utvikle meditative perspektiver. Drivkraften har

alltid vært på idealistisk basis med forbehold for sekretariatarbeid med utsendelse og abonnentregistrering.

I dagens fagforeningsorienterte Norge er det galt. Et tidsskrift kvalifiserer bare til støtte fra Norsk kulturråd hvis det honorerer i samsvar med forfatterforeningenes satser.

MEDITASJON – PROVOKASJON FOR PROTESTANTISK KULTURARV

På 1960-tallet var meditasjon for mange ikke bare annerledes, uvant og sært, men alarmende. Avspenning og selvrefleksjon var kjent og stort sett uproblematisk, men for det store flertall ikke med meditasjon som verktøy.

Kristne kretser inspirert av personer tilknyttet Menighetsfakultetet så meditasjon som en form for østlig misjonering i Norge; en mulig snikhinduisering. Norske biskoper kjøpte dette ikke-faglige og provinsielle farescenariet og uttalte i 1979 at meditasjon var i strid med Norges protestantiske tradisjoner. Erklæringen fremstod ukvalifisert, nærmest komisk, preget av en primitiv fremmedfrykt. Men den ble tatt på alvor av mange. - Dagen før dette skrives lærte forfatteren en 70 år gammel person å meditere på nytt. Han hadde vært på kurs i Acem-meditasjon som ung, for en mannsalder siden. Så holdt han på noen år og hadde glede av det. Men hustruen var med i et miljø som svelget biskopenes skremsel rundt meditasjon, så han stoppet. Nå ville han tilbake til det meditasjon hadde gitt. Bare synd biskopene hadde fratatt ham 20-30 år.

LIVSUTFOLDELSE PÅ TVERS

Å meditere krever ingen ytre goder, intet solid materielt fundament og ingen spesielle øko-

Meditasjonssamtaler - fra Acems retreatsted på Lundsholm i Sverige.

Foto: Monika Johansson

nomiske ambisjoner. Meditasjon fordrer intet utstyr og ingen ressursbruk. Det er vanskelig å se for seg en mer bærekraftig aktivitet. Å gjøre en ikke-konsumorientert livsstil til nærmest en stille selvfølgerighet er mer vanskelig enn når den ikles sterke og moraliserende politiske slagord.

En indre meditativ frigjøring kan motvirke valg som over tid er destruktive, drugs, rus og utsvevende livsstil. Dermed kan en meditativ sensitivisering komme i konflikt med liberalistiske og anti-autoritære holdninger der alt skal være lov.

Acem skiller seg fra en rekke meditative tradisjoner fordi det legges stor vekt på sosial refleksjon og dialog, særlig i grupper der flere øyne ser bedre. Like fullt er meditasjon en

livserfaring som understreker at i siste instans er det eksistensielle ansvar hos den enkelte. For meditativ vekst hjelper ikke anklagen mot andre eller det å dyrke offerrollen og påberope seg rettigheter. Klarer man ikke å skille mellom den politiske og eksistensielle sfære, mellom kollektivet og det personlige, kan den type livsperspektiv provosere.

BRYTE POLITIKERNES FINANSIERINGSMONOPOL

Acem hadde i mange år argumentert for fradragsrett for bidrag til allmennyttige organisasjoner før dette fra året 2000 endelig ble innført. Fradragsrett for bidrag til ideelle organisasjoner er ikke minst viktig når en så høy andel av borgernes midler går til skatt.

Acem skiller seg fra en rekke meditative tradisjoner fordi det legges stor vekt på sosial refleksjon og dialog, særlig i grupper der flere øyne ser bedre.

En fradragsrett bryter, om enn i svært beskjeden grad, med politikernes finansieringsmonopol. Grasrota kan fange opp det politikere ikke ser og verdsetter.

I Norge har ikke minst Finansdepartementet og statlig orienterte politikere ønsket et sterkt offentlig grep på frivilligheten. Man har avfeiet incentiver for privat finansiering med at det gjeninnfører de velståendes private filantropi. Acems erfaring er motsatt. Organisasjonen har i liten grad tiltrukket seg særlig velstående mennesker. Den såkalte vestkantkulturen med sitt fokus på det ytre og Acems vekt på det indre, har stått i en viss motsetning.

SELEKTIV PRESSEDEKNING

Som en organisasjon «på tvers» forstod sentrale personer i Acem fra starten at man måtte stole på seg selv, også i forhold til pressen.

Norsk presse er selektiv med hva og hvordan den omtaler frivilligheten. Mediene dekker ikke Norges ideelle mangfold, men det journalister som yrkesgruppe er opptatt av og som selger i konkurransen om et massepublikum. Mange kristne organisasjoner som for titusener av nordmenn er viktige, får nærmest bare oppmerksomhet når en indignasjonsrefleks kan utløses.

NRK Brennpunkt og andre presseorganer, særlig Dagens Næringsliv, hadde i 2020 en uthengning av Smiths Venner. I Vestfold har denne bevegelsen med egne midler skapt nærmest en liten by. Prosjektet er i sin størrelse og ideelle vekstkraft på et vis «unorsk». Man kan undres om det alene har vært provoserende for en presse sterkt forankret i offentlig orienter-

te ideologier. I tillegg kommer at Smiths Venner er religiøse, som for en ateistisk mediekultur også kan være vanskelig. Selv om enkelte anklager kan medføre riktighet, ble NRKs totalbilde veldig negativt. NRK Brennpunkt har også i omfattende og vinklede reportasjer hengt ut andre kristne organisasjoner

I løpet av sine over 65 år har Acem fått svært moderat mediedekning i forhold til det organisasjonen har utrettet. Til gjengjeld har det vært to store negative kampanjer mot Acem, den ene

Foto: Tim Mossholder - Unsplash

med Dagbladet i 2011 og en annen med Adresseavisen i 2016. Siden det dreiet seg om ikke-dokumentert anklager, fulgte ingen andre aviser opp. Slik kampanjejournalistikk har vist at også for markedsføring må Acems egne frivillige krefter avgjøre.

Det er nærmest umulig å få inn seriøse artikler om meditasjon i norsk presse. Sjamaner og de som lover gull og grønne skoger, dekkes derimot ...

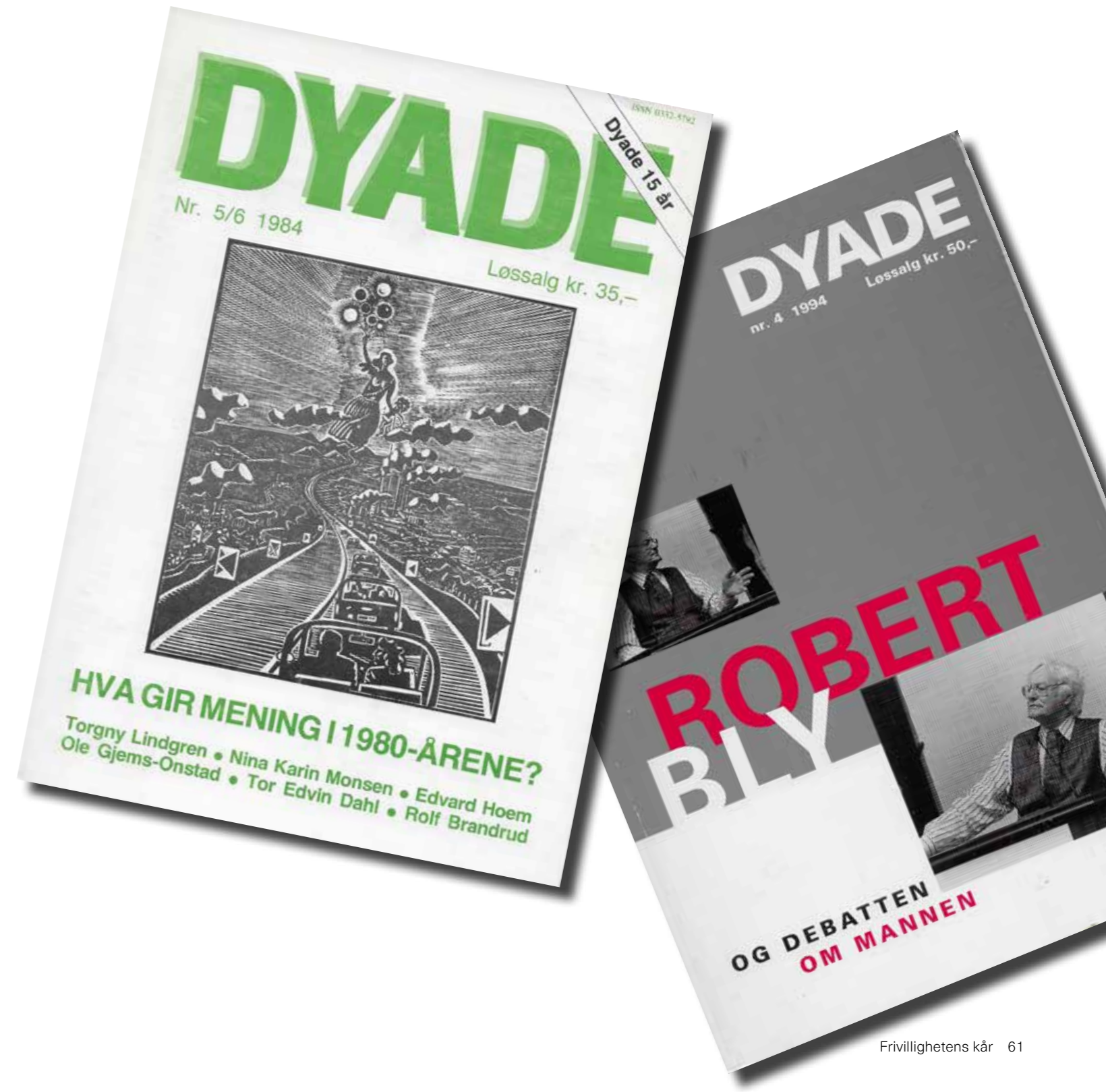
Det er nærmest umulig å få inn seriøse artikler om meditasjon i norsk presse. Sjamaner og de som lover gull og grønne skoger, dekkes derimot, men ofte ironisk og som merkverdigheter. Tilsvarende gjelder dessverre en rekke andre aktiviteter. Medienes Norge, og ikke bare NRK, er et smalt Norge, lik de offentlige støtteordninger som bestemmer hvem som får leve.

FRIVILLIGHET TIL STOR GLEDE FOR MANGE

I jubileumsnummeret Dyade 50 år, Dyade 4/19, ble det sagt at «Trolig skal vi være glad Acem tidlig tok det standpunktet at organisasjonen måtte ha et eget kulturtidsskrift. Uten Dyade hadde de meditasjonstilknnyttede artikler trolig aldri sett dagens lys. De fleste redaktører ville ledd manuset hele veien til døren og hverken vært interessert eller skjønt poenget. Ansvarer for å publisere meditativt har organisasjonen og Dyade selv måttet ta.»

Uten en sjeldent sterk og mangeårig frivillig innsats ville Norges meditative landskap vært mye mer innskrenket. Det ville gjort Norge fattigere, og vært et klart tap for de mange som i kortere eller lengere deler av sitt liv, noen hele den voksne fasen, har hatt betydelig glede av meditasjon.

Ansvarer for å publisere meditativt har organisasjonen og Dyade selv måttet ta.

OM ARTIKKELFORFATTERNE

Halvor Eifring

Professor i kinesisk ved Universitetet i Oslo, meditasjonslærer i Acem, medredaktør i Dyade.

Ole Gjems-Onstad

Professor emeritus i Skatterett ved Handelshøyskolen BI, meditasjonslærer i Acem, leder Acem International.

Eirik Jensen

Pensjonert advokat, magister i filosofi, kurslærer i Acem, medredaktør i Dyade.

Dag Jensen

Førsteamanuensis institutt for sosialfag, Oslo Met, kurslærer i Acem, medredaktør i Dyade.

Håkon Lorentzen

Dr. philos., sosiolog, har forsket og skrevet om frivillighet i Norge i over 30 år.

dyade

Du finner det meste i Dyade.
Tidsskriftet for deg som ikke leser tidsskrifter.

Reflektert, men ikke tungt.
Tankevekkende, men ikke innfløkt.
Kanskje litt på tvers av tidens selvfølge tanker.

Hvert hefte belyser ett tema.
Som abonnent er du derfor med i en liten bokklubb.

For 400 kroner får du fire hefter i året.
Du kan også bestille enkeltnumre.

Ring: 23 11 87 00
E-post: dyade@acem.no
Hjemmeside: dyade.no

Noen tidligere temanummer

Dyade 2020/3

Hvem blir vi når vi blir syke?

De høyst subjektive og egenopplevde historiene i dette Dyade handler om hvordan sykdom forstyrrer livsplaner, begrenser livsutfoldelse, og utfordrer forestillinger om hvordan livet egentlig bør være. Og om hvordan en møter disse ubedte utfordringene: Om hvem vi blir når vi blir syke.

Dyade 2018/4

Vårt forhold til dyr

I urtiden fantes verken kjæledyr eller dyreoppdrett. Få reflekterer over at mens det i dag bare finnes 80 000 giraffer i verden, er det 1.5 milliarder kyr; bare 200 000 ulver, men 400 millioner tamme hunder; 250 000 sjimpanser - men over syv milliarder av deres nære slektninger - mennesker. Det er vi som nå styrer de andre dyrenes levevilkår. Noen kjæler vi med. Noen beundrer vi og verner i vill natur. Noen jakter vi. Og noen oppdretter vi i fabrikk-lignende innretninger for å spise. Hvordan er det blitt slik?

Dyade 2018/02 Det tredje rusmiddel

DET TREDJE RUSMIDDEL - cannabis - har fellesskapet råd til skadevirkningene?

Har vi som samfunn råd til et tredje rusmiddel, når vi allerede betaler enorme kostnader i form av økt sykdom og dødelighet ved de to legale stoffene, nikotin og alkohol?

Cannabis gjør noe med oss – med dem som bruker og med samfunnet. Cannabis-molekylene binder seg til ørsmå reseptorproteiner i nervecellene og forstyrrer hjernens belønningssystem. Hos ungdommer og unge voksne påvirkes skoleprestasjoner og kognitive evner negativt. Avhengighet leder energi og oppmerksomhet vekk fra aktiviteter som bringer oss videre i livet.

I dette nummeret av Dyade møter du stemmer fra forskning, politikk, kultur og meditasjon som gir et annet bilde enn de krefter i samfunnet som bagatelliserer de negative effekter av cannabis.

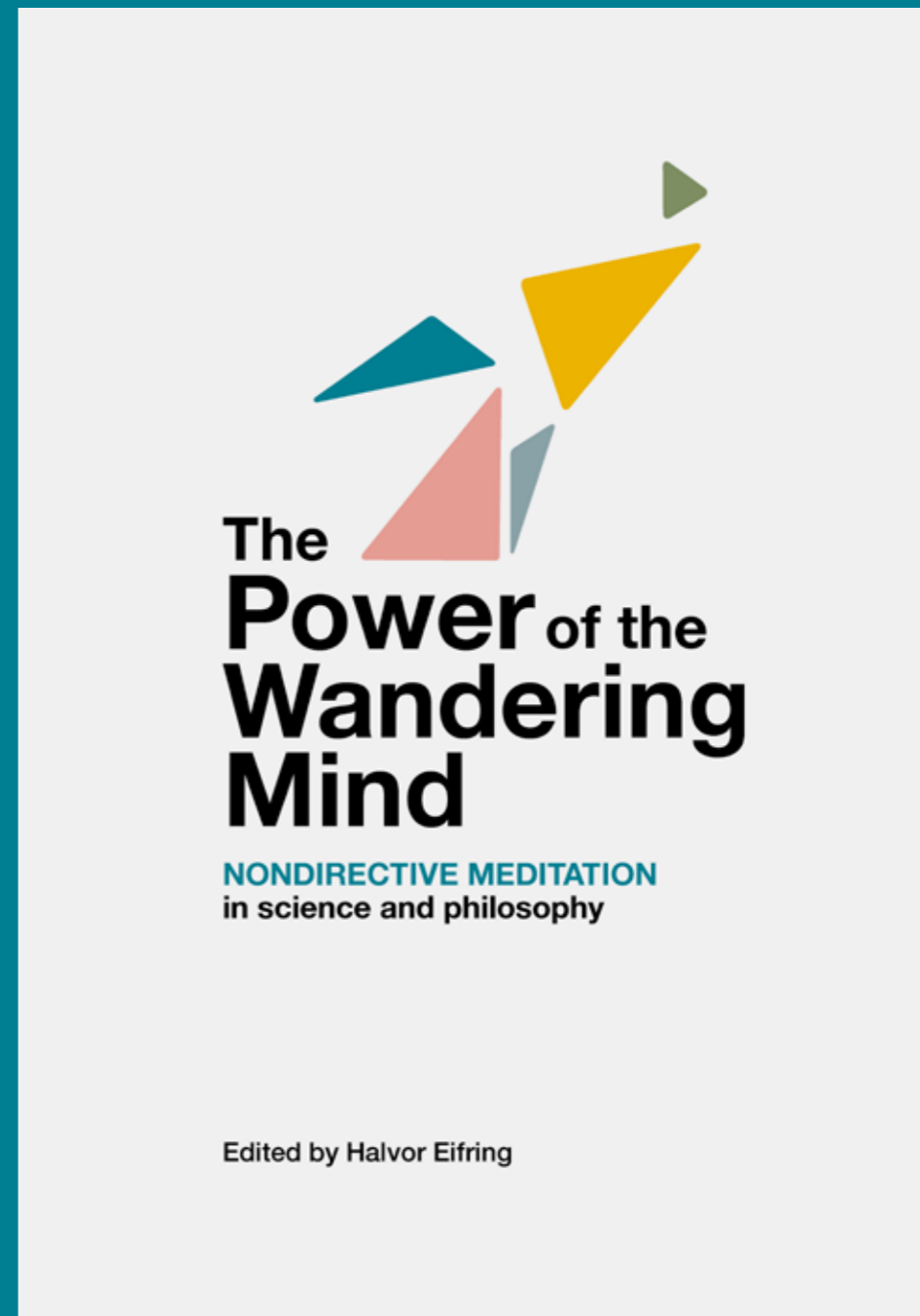
Dyade 2021/4 Forsoningens dans

- Aldring som eksistensiell utfordring

Den amerikanske teologen Reinhold Niebuhr skrev i sin tid en kort bønn som uttrykker noe av hva dette temanummeret av Dyade handler om:

Kjære far
Gi oss mot til å endre
det som bør endres
Sinnsroen til å akseptere
det som ikke kan gjøres noe med
Og innsikten til å se forskjellen
mellom det ene og det andre

Bønnen oppfordrer oss til å gjøre en øvelse som er alt annet enn enkel, men ikke desto mindre eksistensielt viktig. En øvelse som vi selv må foreta i forhold til den personlige aldringsprosessen vi alle forhåpentligvis skal gjennom, og som er tema for dette Dyade: Forsoningens dans.

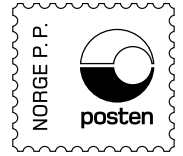
NONDIRECTIVE MEDITATION is not about emptying the mind. Instead, mind wandering is seen as an important resource. Silently repeating a meditation sound helps to cultivate a free mental attitude. The activity in the brain's default mode network increases, enriching the flow of spontaneous thought.

In fifteen chapters, experts in neuroscience, medicine, psychology, philosophy, and the humanities share groundbreaking perspectives on how nondirective meditation interacts with brain and body, mind and culture.

DYADE PRESS
dyadepress.com
also available as Kindle version
from amazon.com

Returadresse:
DYADE
Postboks 2559 Solli
0202 Oslo

Postnord AS

2022 er frivillighetens år. Så hvordan står det egentlig til med frivilligheten?

Realiteten er at den er under press – fra myndigheter, fra byråkratisering, og fra markedet. Den ekte frivilligheten, som ikke på en eller annen måte er avhengig av det offentlige, eller av markedet, er kanskje i ferd med å forsvinne. Og med det kanskje også noe av limet som holder oss sammen i fellesskap. Dette Dyade setter søkelys på disse og andre trekk ved frivilligheten i Norge – på noen av de barskere realitetene bak festtalene og de fagre ordene.

